

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ БАЛЬНО- СПОРТИВНОГО
ТАНЦЮ»**

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.2312
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньої програми «Соціальна педагогіка»
М. Ю.Сираканян

Керівник: кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки та
спеціальної освіти _____ О.Г. Лещенко

Рецензент _____

Запоріжжя

2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра соціальної педагогіки
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 321 «Соціальна педагогіка»
Освітньо-професійна програма «Соціальна педагогіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

« ____ » _____ 20__ року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТА

Сираканян Міша Юрикович

1. Тема роботи: Формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку засобами бально-спортивного танцю.

затверджена наказом ЗНУ від «26» вересня 2023 року № 1505-с

2. Строк подання студентом роботи 1 грудня 2022.

3. Вихідні дані до роботи матеріали соціально-педагогічної практики, наукової роботи з соціальної педагогіки.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що їй належить розробити) визначити сутність та зміст формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку; проаналізувати актуальні показники щодо стану соціальних навичок якими володіють діти дошкільного віку; визначити особливості формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку; розглянути вітчизняний та закордонний досвід успішного формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку засобами бально-спортивного танцю; розкрити зміст, форми та методи формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку.

5. Перелік графічного матеріалу (із точним зазначенням обов'язкових креслень) 2 таблиці

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Лещенко О.Г.	15.11.2022р.	
Розділ 1	Лещенко О.Г.	20.12.2022 р.	
Розділ 2	Лещенко О.Г.	25.03.2023 р.	
Висновки	Лещенко О.Г.	12.09.2023 р.	
Додатки	Лещенко О.Г.	10.11.2023 р.	

7. Дата видачі завдання 15.11.2022 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	листопад	Виконано
2	Написання вступу	листопад	Виконано
3	Написання першого розділу	грудень-квітень	Виконано
4	Написання другого розділу	травень-вересень	Виконано
5	Написання висновків	жовтень	Виконано
6	Оформлення додатків	жовтень	Виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	листопад-грудень	Виконано
8	Захист	грудень 2023	

Студент _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер

Апухтіна В.В.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 74 с., 32 джерела.

Об'єкт дослідження: процес формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку засобами бально-спортивного танцю.

Предмет дослідження: зміст, форми та методи формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку засобами бально-спортивного танцю.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування та експериментально перевірення програми формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку засобами бально-спортивного танцю.

Методи дослідження: загальні методи наукового пізнання: діалектичний і логічний методи пізнання, абстрагування, аналіз і синтез, індукція й дедукція при визначенні вікових особливостей хореографічної діяльності дітей дошкільного віку і аналізі впливу бально-спортивних танців на формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку; методи теоретичного дослідження: педагогічний аналіз філософської, психологічної, педагогічної літератури, нормативно-правових документів та узагальнення отриманої інформації з метою дослідження сутності, структури і особливостей формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку.

Теоретичне значення дослідження полягає в науковому обґрунтуванні формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку засобами бально-спортивного танцю.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні змісту, форм та методів формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку засобами бально-спортивних танців та визначенні педагогічних умов та їх ефективного запровадження.

Галузь використання: заклади позашкільної та дошкільної освіти.

СОЦІАЛЬНІ НАВИЧКИ, ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК,
ДІТИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ, ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ,

SUMMARY

Syrakanyan M.Y. Formation of social skills in children of preschool age through ballroom dance.

The qualifying work consists of the introduction, 2 parts, findings, a list of literature (32 items). The qualifying work volume is 74 pages long, 62 of them – main text. There are 2 tables.

The qualification paper provides a theoretical overview of the successful formation of social skills in children of preschool age through ballroom dance.

The research object: the process of forming of social skills in children of preschool age through ballroom dance.

The research subject is content, forms and methods of forming of social skills in children of preschool age through ballroom dance.

The research purpose: theoretical substantiation and experimental verification of the program of social level formation of social skills in children of preschool age through ballroom dance.

Research methods: general methods of scientific knowledge: dialectical and logical methods of knowledge, abstraction, analysis and synthesis, induction and deduction in determining the age-specific features of choreographic activity of preschool children and analysis of the influence of ballroom and sports dances on the formation of social skills in preschool children; methods of theoretical research: pedagogical analysis of philosophical, psychological, pedagogical literature, regulatory and legal documents and generalization of the obtained information for the purpose of researching the essence, structure and features of the formation of social skills in preschool children.

The theoretical significance of the study is carried out in the scientific substantiation of the formation of social skills in preschool children using ballroom dance.

The practical significance of the obtained results is shown in the developed

content, forms and methods of forming of social skills in children of preschool age through ballroom dance and sports dances and defined pedagogical conditions for their effective implementation.

Key words: social skills, formation of social skills, preschool children, pedagogical conditions.

ЗМІСТ

Вступ.....	8
Розділ 1. Науково-теоретичні засади проблеми формування соціальних навичок дітей дошкільного віку	12
1.1. Формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку засобами бально-спортивних танців як педагогічна проблема.....	12
1.2. Бально-спортивні танці як засіб формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку	21
1.3. Вікові особливості хореографічної діяльності дітей дошкільного віку.	35
Розділ 2. Теоретичне обґрунтування методики формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку в процесі танцювальної діяльності.....	42
2.1. Констатувальний етап експериментального дослідження формування соціальних навичок у дітей старшого дошкільного віку засобами бально-спортивних танців.....	42
2.2. Програма формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку засобами бально-спортивного танцю	49
2.3. Педагогічні умови формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку у процесі занять бально-спортивними танцями.....	61
Висновки.....	68
Список використаних джерел.....	71

ВСТУП

Формування соціальних навичок дошкільників на соціально-педагогічному рівні вимагає нових педагогічних засобів в організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти. Виокремлення проблеми становлення художньо-соціальної культури як ключової в саморозвитку особистості дошкільника обумовлена низкою причин, і перш за все, запитом суспільства: одним з принципів державної політики в галузі освіти є пріоритет вільного розвитку особистості, створення умов для її самовизначення і самореалізації. У зв'язку з цим доцільно підкреслити, що ця здатність дитячої діяльності повинна бути використана в педагогічному процесі як один із стимулюючих факторів.

Актуальність проблеми підтверджується основними положеннями законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Національної доктрини розвитку освіти XXI століття, Базовим компонентом дошкільної освіти та ін, які унормовують вимоги держави до повноцінного розвитку дитини.

Хореографія має великі можливості для повноцінного формування соціальних навичок у дитини, для її гармонійного духовного та фізичного розвитку. Синкретичність танцювального мистецтва має на увазі розвиток не тільки музичних, рухових навичок, а й прищеплює основи моральної культури, основи етикету та грамотної манери поведінки в суспільстві, дає уявлення про акторську майстерність і зміцнює здоров'я. Завдання з формування соціальних навичок засобами бально-спортивного танцю реалізуються в закладах дошкільної освіти та унормовані в інваріантній та варіативній частинах державного стандарту дошкільної освіти.

Ритміка – складова музично-ритмічного виховання дітей, яка заснована на чергуванні частин або систематики рухів, визначених за тривалістю виконання та характером докладених зусиль, і спрямована на формування почуття ритму, тобто система фізичних вправ, яка побудована на зв'язку рухів. Різноманіття танцювальних рухів різнобічно впливають на формування

організму як прямо, так і опосередковано. Прямий вплив проявляється в безпосередній участі рухового аналізатора у процесі навчання, зокрема, у здатності виконувати різні рухові завдання.

Мистецтво хореографії відіграє значну роль у формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку, яке спрямоване на інтерпретацію та створення танцювальних творів, через які виявляються і розвиваються емоційно-почуттєва, психофізична, когнітивна та креативна сфери розвитку. Як засвідчує практика, підвищення рівня естетичного виховання особистості дитини залежить від її зацікавленості хореографічною діяльністю, емоційної насиченості та самореалізації в процесі танцювальної творчості.

До проблеми соціального виховання дітей засобами хореографічного мистецтва зверталися такі сучасні науковці як Б. Мануйлів, О. Мартиненко, О. Калинчук, Т. Ленська, А. Шевчук та інші. На соціального розвитку дітей засобами хореографії акцентовано увагу також у методичних працях Т. Баришнікової, Д. Кабалецького, В. Сухомлинського та інших. Проблемам музично-рухового розвитку дітей, формуванню в них навичок виконання танців, розвитку творчості під час означеного виду діяльності приділено увагу в дослідженнях Р. Акбарової, С. Акішева, Н. Ветлугіної, О. Горшкової, А. Зіміної, М. Палавандішвілі, О. Радиної та ін.

Ученими підкреслюється, що за допомогою рухів дитина пізнає світ: рухаючись під музику, вона вчиться повнішому її сприйманню, завдяки чому отримує певні враження від музичних творів. За таких умов у дітей розвивається загальна музичність, творча уява, спеціальні здібності музично-рухового виконавства, поступово формується художній смак. Це підтверджує необхідність у розробці нових виховних методів соціального впливу на дітей дошкільного віку, як основи формування всебічно розвиненої особистості. Так, у зв'язку з цим виникає необхідність подальшого вивчення соціального-виховних можливостей хореографічного мистецтва, визначення його сутності, виявлення компонентів соціального вихованості в процесі хореографічної діяльності, а також теоретичного обґрунтування педагогічних умов та розробки

методичних рекомендацій щодо успішного вирішення проблеми соціального виховання дошкільників засобами бально-спортивного танцю.

На основі нашого дослідження була сформульована тема кваліфікаційної роботи «Формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку засобами бально-спортивного танцю».

Об'єкт дослідження – процес формування соціальних навичок у дошкільників засобами бально-спортивного танцю.

Предмет дослідження – зміст, форми та методи формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку засобами бально-спортивного танцю.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити програму формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку засобами бально-спортивного танцю.

Завдання дослідження:

1. Дослідити стан проблеми в психолого-педагогічній теорії та з'ясувати сутність поняття «соціальні навички».

2. Визначити і охарактеризувати хореографію як засіб формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку

3. Охарактеризувати вікові особливості хореографічної діяльності дітей дошкільного віку.

4. Експериментально дослідити стан соціальних навичок дітей старшого дошкільного віку засобами хореографічної діяльності.

5. Розробити програму формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку в процесі хореографічної діяльності.

6. Визначити педагогічні умови ефективності формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку засобами хореографічної діяльності.

Для розв'язання поставлених завдань було застосовано наступні методи дослідження:

– загальні методи наукового пізнання: діалектичний і логічний методи пізнання, абстрагування, аналіз і синтез, індукція й дедукція при визначенні вікових особливостей хореографічної діяльності дітей дошкільного віку і

аналізі впливу бально-спортивних танців на формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку;

– методи теоретичного дослідження: педагогічний аналіз філософської, психологічної, педагогічної літератури, нормативно-правових документів та узагальнення отриманої інформації з метою дослідження сутності, структури і особливостей формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку.

Використані методи забезпечили комплексне пізнання предмета дослідження, дали можливість якісно проаналізувати науково-теоретичні дані.

Теоретичне значення дослідження полягає в науковому обґрунтуванні формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку засобами бально-спортивного танцю.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні змісту, форм та методів формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку засобами бально-спортивних танців та визначенні педагогічних умов з їх ефективного запровадження.

Програма з формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку засобами бально-спортивного танцю в умовах закладу дошкільного віку може бути використана педагогами закладів позашкільної та дошкільної освіти при вирішенні завдань формування соціальних навичок у дошкільнят засобами хореографічного мистецтва.

Галузь використання: заклади позашкільної та дошкільної освіти.

Структура роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку засобами бально-спортивного танцю як педагогічна проблема

Ритміка – перша невід’ємна частина хореографічних дисциплін, з якою повинна ознайомитися дитина, як з точки зору загально-соціального розвитку, так і з точки зору спеціального навчання. Матеріал даної дисципліни доступний, цікавий і зрозумілий дітям дошкільного віку, розвиває їх в різних напрямках: фізичному, художньо-соціального, музично-ритмічному і т.д. Основним завданням ритміки в дитячому дошкільному закладі є розвиток у вихованців загальної музикальності і почуття ритму.

Музично-ритмічні навички лежать в основі вправ з музичними завданнями. Вони допомагають дітям розібратися в ритмічній будові музичних творів, вчать зрозуміти різноманіття характеру музики, зміни темпу, динамічних і реєстрових змін, показувати метро ритмічні особливості через рух, аналізувати форму творів. Навички координації сприяють тренуванню і вдосконаленню рухів, які в процесі занять набувають ритмічність, свободу, виразність, скоординованість, пластичність. Частина з них береться з області фізкультури (основні рухи, гімнастичні вправи з предметами і без них, побудови і перестроювання), частина – з танцю (елементи народних і бальних танців, рух характерного танцю, окремі елементи сучасних танців), або з області сюжетно-образної драматизації. Коли йде робота над навичками координації і виразного руху, то найбільший вплив приділяється взаємозв'язку руху і музики [9, с. 87].

Психологи зазначають, що дитина мислить тілом. І не тільки мислить. На основі художнього досвіду і розвинутого соціального сприйняття формується

соціального смак, тобто здатність оцінювати і відрізняти прекрасне від потворного, класичне від одноденного, високохудожнє від функціонального. Для здійснення соціальної оцінки треба вміти аналізувати, порівнювати, робити висновки, а щоб здійснити ці операції, треба мати знання у галузі естетики та мистецтва, досвід спілкування з найбільш прекрасними творами, тобто мати соціальні й художні ідеали. Усе це може вирішально впливати на поліпшення соціального виховання дітей.

Найважливішим завданням соціального виховання у закладі дошкільної освіти є формування і розвиток соціального сприйняття, яке лежить в основі соціального почуття. Розвиток уміння порівнювати соціальної якості предметів і явищ, розрізняти їх і оцінювати, створює певний багаж соціальних почуттів. Іншим завданням ЗДО є набуття дошкільниками основ науково-соціальних знань, формування у кожної дитини правильних уявлень і поглядів на красу життя, на мистецтво, виховання стійкого інтересу до прояву прекрасного, необхідності набуття художніх знань про нього. Для того, щоб людина могла насолоджуватись мистецтвом, вона повинна бути художньо освіченою, бути творцем прекрасного [3, с. 54].

У «Концепції художньо-соціального виховання дошкільників у загальноосвітніх закладах України» зазначено: Через сприйняття творів вітчизняного та зарубіжного мистецтва, через практику художньої діяльності формувати у дошкільників особистісно-ціннісне ставлення до мистецтва, розвивати загальні та спеціальні здібності, художньо-образне мислення, виховувати потребу та здатність до художньо-творчої самореалізації та духовного самовдосконалення [22].

О. Шумейко наголошує, що рівень соціальної культури виявляється у розвитку усіх компонентів соціальної свідомості. Соціальна свідомість, за думкою автора – це форма суспільної свідомості, яка є художньо-емоційним освоєнням дійсності через соціальне сприйняття, почуття, судження, смаки, ідеали і виражається в соціальних поглядах та художній творчості. У структурі соціальної свідомості автор виокремлює [29, с. 43]:

- соціальне сприйняття, що виявляється у спостережливості, умінні помітити найсуттєвіше, відображають зовнішню і внутрішню красу предмета, явища, процесу, здатність відчувати радість від побаченого;

- соціальне почуття – емоції та почуття, які обслуговують соціальну взаємодію дитини з дітьми і дорослими.;

- соціальні судження передають ставлення особистості до певного об'єкта, явища;

- соціальні смаки, що постають як емоційно-оціночне ставлення людини до прекрасного, мають вибіркового суб'єктивний характер;

- соціальний ідеал як своєрідний зразок, з позиції якого особистість оцінює навколишню дійсність.

Система соціального виховання дітей повинна функціонувати у взаємозв'язку всіх складових:

- по-перше, соціальне виховання як частина загального процесу формування особистості, нерозривно пов'язане з іншими напрямками виховання дітей. Тільки при комплексному підході соціального виховання буде дієвим і результативним;

- по-друге, соціальне виховання повинно бути спрямоване на формування світогляду дитини. Ця функція реалізується через розвиток емоційно-почуттєвої сфери особистості;

- по-третє, соціальне виховання охоплює всі основні сфери діяльності дітей, такі, як праця, побут, поведінка, технічна і художня творчість, спілкування з мистецтвом, спортом тощо;

- по-четверте, соціальне виховання викликає у молодій людині прагнення до самовиховання, зокрема, морального самовдосконалення, розвитку духовних потреб [28, с. 43].

Суть соціального виховання полягає у цілеспрямованому формуванні в дитини соціального відношення до дійсності. Оскільки, танець є одним із засобів виховання, тому необхідно зазначити, що мистецтво має здатність регулювати виховним процесом. Виховання – специфічна форма суспільно

значущої діяльності, що здійснюється суб'єктом (суспільство і його спеціалізовані інститути) по відношенню до об'єкту (індивід, особа, група, колектив) з метою вироблення у останнього системи орієнтації в світлі соціальних і художніх цінностей відповідно до уявлень, що склалися в певному суспільстві, про їх характер і призначення.

В процесі формування соціальних навичок особи відбувається залучення індивідів до цінностей, переорієнтація їх у внутрішній духовний зміст шляхом інтеріоризації. На цій основі формується і розвивається здібність людини до соціального сприйняття і переживання, формується соціальний смак і уявлення про ідеал [27, с. 21].

Виховання красою і через красу, яким і є танець, формує не лише соціально-ціннісну орієнтацію особи, але й розвиває здібність до творчості, до творення соціальних цінностей у діяльній сфері, побуті, вчинках і поведінці і, звісно, в мистецтві. Соціальне виховання гармонізує і розвиває всі духовні здібності людини, необхідні в різних сферах творчості. Воно тісно пов'язано з етичним вихованням, оскільки краса виступає своєрідним регулятором людських взаємин. Завдяки красі людина часто інтуїтивно спрямовує свої дії до добра. Мабуть, в тій мірі, в якій краса співпадає з добром, можна говорити про морально-етичну функцію соціального виховання. Звідси, провідна роль соціального виховання в розвитку пізнавальної здатності особи. Дослідники відзначають, що формуючи «соціальні навички», виховання сприяє цілісному охопленню на індивідуальному рівні особливостей культури даної епохи, розумінню її єдності і стилістичної слорідненості, що, є необхідною передумовою її теоретичного пізнання [14, с. 7].

Закон «Про освіту» роз'яснює, що «зміст освіти повинен бути орієнтований на: забезпечення самовизначення особи, створення умов для її самореалізації» [26]. Таким чином, намітилася тенденція державної підтримки: індивідуальних потреб кожного в гармонійному і всебічному розвитку; в отриманні кожною особою соціальної культури. Звідси, важливого значення в питанні формування соціальної вихованості на заняттях хореографією

надається не тільки індивідуальному розвитку танцювально-пластичних навичок дітей, але й самого хореографа. Цей процес відрізняється цілеспрямованою взаємодією, підтримкою хореографа їх власних можливостей, спонукують самовизначення особи в пропонуваніх варіантах хореографічної творчості, сприянням дітей в усвідомлених особистісних хореографічних досягнень, створенням сприятливих умов осмислення значущості культурного самопізнання, самовладання і самопостачання їх власних результатів різної хореографічної діяльності через соціальне спрямування.

На думку Б. Мануйлова, «Соціальне – це якісний показник досягнень особи в її здатності відчувати, переживати і перетворювати природу, суспільне життя» [22, с. 18]. Важливість танцю в формуванні соціальних навичок розуміється як один із засобів образного світосприйняття, соціального смаку, здатності до самостійного життя, сприяти підвищенню міжособистісної культури.

Сутність соціального виховання, на думку Г. Березової, полягає в організації різноманітної художньо-естетичної діяльності дітей, спрямованої на формування в них здібностей повноцінного сприйняття і правильного розуміння прекрасного в мистецтві і життя, на вироблення соціальних навичок, смаків і ідеалів, а також розвиток творчих задатків і обдарувань в галузі мистецтва [1, с. 214].

Г. Лабковська зазначає, що «мета формування соціальних навичок полягає в розвитку соціальної активності особистості не тільки в художній діяльності, а й перш за все в практичному житті – відносно людини до природи, до інших людей і до самого себе, до звичаїв, форм поведінки, до світу речей, що оточують людину, нарешті, до мистецтва» [7, с. 44].

О. Шумейко виділяє наступні шляхи здійснення соціального виховання [29, с. 4]:

- соціального виховання і освіти в навчальній діяльності (навчальні заняття з мови, літератури, історії, музики, образотворчого мистецтва, світової та вітчизняної художньої культури) і в різноманітних формах і видах

позанавчальної виховної роботи;

- прилучення до художньо-творчої діяльності в установах загальної і додаткової освіти, культури.

Соціальне виховання є частиною освітнього процесу в закладах освіти. Воно організується при вивченні всіх навчальних предметів протягом усього часу навчання. Засобами соціального виховання дошкільників є мистецтво, природа, навколишнє середовище, побут.

Педагогіка визначає «соціальне виховання як розвиток здатності сприймати, розуміти, відчувати прекрасне в мистецтві і житті, як виховання прагнення самому брати участь у перетворенні навколишнього світу за законами краси, як долучення до художньої діяльності і розвиток творчих здібностей» [26, с. 34].

Соціальне виховання являє собою процес залучення людини до всього прекрасного, що є в нашому житті, мистецтві, природі. Це процес формування піднесених почуттів, поведінки людини [34, с. 45].

Соціальне виховання взаємопов'язане з моральним, проте воно має і свою специфіку, а саме залучення до мистецтва. До складу соціального виховання входить:

- знання законів, за якими створюються твори мистецтва;
- виховання прагнення пізнати світ прекрасного;
- розвиток у людини творчих здібностей.

Значення соціального виховання полягає в тому, що воно робить людину більш шляхетною, сприяє формуванню позитивних моральних почуттів, прикрашає життя. Аналіз літератури показав, що соціальне виховання – це складне наукове поняття, в тлумаченні якого існують різні підходи. Соціальне виховання – система соціально-педагогічних заходів спрямованих на становлення та реалізацію людини, групи, суспільства їх духовного потенціалу, а також гуманізацію відносин в соціумі.

С. Бубнова визначає поняття «соціальне виховання» як процес спільної діяльності вихованців та педагогів, спрямований на становлення соціальної

культури малюка [10, с. 21].

Поняття соціальне виховання органічно пов'язане з терміном естетика, який позначає науку про прекрасне. Використовуючи для своїх цілей художнє виховання, соціальне виховання розвиває людину переважно для соціальної життєдіяльності, а не для мистецтва.

Так, можна виділити головні положення соціального виховання, які вказують на його сутність. По-перше, соціальне виховання є процесом цілеспрямованого впливу. По-друге, соціальне виховання сприяє формуванню здатності бачити і сприймати красу в мистецтві і житті, оцінювати її. По-третє, метою соціального виховання є формування правил поведінки, спілкування, ідеалів і естетичних смаків особистості. І по-четверте, воно сприяє розвитку здатності до самостійної творчості і створення прекрасного. Своєрідне розуміння сутності соціального виховання обумовлює і різні підходи до його цілей. У зв'язку з цим проблема завдань і цілей соціального виховання вимагає особливої уваги.

Так, наприклад, Г. Березова виокремлює наступну мету соціально-естетичного виховання: естетичне виховання служить формуванню здатності активних естетичних відносин дітей до творів мистецтва, а також стимулює посильну участь в створенні прекрасного в мистецтві, праці, творчості за законами краси. Як впливає з визначення, автор в соціальному вихованні відводить важливе місце мистецтву. Мистецтво є частиною соціальної культури, як художнє виховання є частиною соціального, частиною ваговою, важливою, проте охоплює лише одну сферу людської діяльності. «Художнє виховання є процесом цілеспрямованого впливу засобами мистецтва на особистість, завдяки якому у виховуваних формуються художні почуття і смак, любов до мистецтва [2 с. 21].

У низці досліджень (Н. Курочкіна, Г. Лабковської, Є. Фльоріна, А. Ходькова) виокремлено завдання соціального виховання дітей:

- вчити дітей любити, бачити і розуміти прекрасне в житті, бачити його в побуті, природі, вчинках людей і суспільні події, які доступні дітям.

Виховувати у дітей бажання в міру своїх можливостей бути активними учасниками творення прекрасного в житті;

- вчити дітей любити, бачити і розуміти доступні їх віку твори мистецтва, виражені в різних видах художньої творчості (літературі, пісні, поезії, музиці, картині тощо);

- вчити дітей активно і все більш якісно виявляти себе в різних галузях мистецтва: в читанні віршів, співі, переказі, танці, і в творчій діяльності (в малюванні, розповіданні, конструюванні, ліпленні, творчій грі).

На думку Н. Ветлугіної слід виокремити такі завдання соціального виховання [16, с. 43]:

- систематичний розвиток сприйняття прекрасного, соціального почуттів, уявлень дітей. Цьому сприяють всі види мистецтва, природа і побут, вони викликають радість, захоплення, хвилювання і безпосередню емоційну чуйність;

- залучення вносити елементи прекрасного в навколишнє середовище, суспільні відносини;

- формування основ соціального смаку дітей та здатності самостійно оцінювати твори мистецтва і явища життя;

- дітей до діяльності в галузі мистецтва, навчання їх художнім початковим знанням, практичним умінням, виховуючи в них звичку і потребу в міру можливості;

- розвиток художньо-творчих здібностей дітей. пов'язана з мистецтвом діяльність, завжди повинна бути невимушеною, насиченою радісним цілепокладанням, ініціативою, творчою уявою. Чим більш соціально розвинена дитина, тим міцніше її художні навички і вміння, тим повніше розгортається її творча діяльність.

В умовах закладу дошкільної освіти висуваються такі завдання соціального виховання [14, с. 78]:

- систематичний розвиток сприйняття прекрасного, соціальних почуттів, уявлення дітей;

- залучення дітей до мистецьких видів діяльності;
- формування основ соціального смаку дошкільнят і здатності виявляти емоційно-ціннісне ставлення до життєвих явищ і творів мистецтва;
- розвиток художньо-творчих здібностей дошкільнят.

Таким чином, розвиток художніх і соціальних здібностей, художньої діяльності, соціального сприйняття базується на розвитку сенсорних систем, діяльність різних аналізаторів, які забезпечують потрібну точність диференцювань. Мета соціального виховання полягає в формуванні гармонійної особистості, всебічно розвиненої людини, високоморальної, прогресивної, що володіє бажанням творити, умінням працювати, розуміє красу мистецтва і красу життя.

Отже, на основі вищевикладеного можна зробити висновок, що формування соціальних навичок розглядається як процес цілеспрямованого впливу із чуттєвою основою, який сприяє розвитку здатності бачити і сприймати красу в мистецтві і житті, оцінювати її, формуванню ідеалів і соціальних смаків особистості; здатності до самостійної творчості і створення прекрасного. Наукові дослідження психологів і педагогів вказують на те, що формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку передбачає систематичний розвиток сприйняття прекрасного, соціальних почуттів, уявлення дітей; залучення дітей до мистецьких видів діяльності; формування основ соціального смаку дошкільнят і здатності виявляти емоційно-ціннісне ставлення до життєвих явищ і творів мистецтва; розвиток художньо-творчих здібностей дошкільнят.

Отже, до соціальних навичок у дітей дошкільного віку належать співпраця, самоконтроль, вміння правильно вітати іншої людини, презентувати себе, залишатися усвідомленим в будь-яких ситуаціях, керувати своїм голосом, правильно вибачатися, бути тактовним і ввічливим, грамотно реагувати на критику, правильно приймати компліменти, гідно триматися в суспільстві, представляти один одному інших людей, вести комфортну для всіх бесіду, бути щирим, зберігати спокій, слухати, проявляти інтерес до оточуючих,

упевненість, самостійність, допитливість, емпатія та спілкування.

Формування соціальних навичок ми розглядаємо як безперервний процес створення особливих навичок, що характеризуються цілеспрямованістю, відповідають ситуації спілкування, зумовлені соціально кваліфікованою поведінкою, мають перебувати під когнітивним контролем людини. Формування соціальних навичок включає навчання того, коли, які та як використовувати поведінкові моделі.

Формування соціальних навичок передбачає такі напрями, форми та методи:

- творчий - переважання творчих моментів у діяльності;
- репродуктивний – просте відтворення готових, відпрацьованих раніше форм і способів;
- репродуктивно-творчий – відкриття людиною для себе того нового, що об'єктивно новим не є.

1.2. Бально-спортивні танці як засіб формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку

Визначення функції художньо-соціальної культури як ядра культури суспільства актуалізує проблему залучення дитини до мистецтва як одного із способів формування «людини культури». Ефективним засобом освоєння спадщини гуманітарної культури є хореографія, основу якої складає танцювальна діяльність, що сприяє комплексній освіті дітей дошкільного віку, що включає фізичну і психологічну готовність дітей до навчання в ЗДО.

Незважаючи на те, що в нормативних документах за змістом і організації освітнього процесу дітей дошкільного віку хореографія не є обов'язковою галуззю, хореографічна освітня діяльність набуває широкого поширення в практиці сучасної дошкільної освіти та вводиться в освітній процес як додаткова. Це пов'язано з впровадженням педагогічних інновацій в системі

соціального виховання дітей в дошкільних установах, інтеграцією освітніх областей основної загальноосвітньої програми дошкільної освіти, з реалізацією інтересів дітей дошкільного віку в області художньо-соціальної культури, з задоволенням природної рухової активності дітей і профілактикою поширених відхилень в їх фізичному розвитку.

Проблема педагогічної цінності бально-спортивних танців досліджується науковцями, педагогами і митцями, які в своїй більшості сходяться на тому, що на її матеріалі можна успішно здійснювати цілісний підхід до розвитку підростаючого покоління: впливаючи на почуття дитини, формувати інші сфери її особистості: морально-соціальну; емоційно-вольову інтелектуальну тощо. Розвивальна функція хореографічного мистецтва вбачається в його спроможності:

- забезпечувати гармонію фізичного й духовного розвитку особистості;
- сприяти вдосконаленню всіх її сутнісних сил, якостей і здібностей, зростанню її внутрішніх потенціалів, удосконаленню розумових процесів і творчої діяльності;
- розвивати пізнавальну та творчу активність людини, її емоційну чутливість, соціальні потреби й смаки;
- стимулювати прагнення до самовдосконалення як основи будь-якого розвитку.

На думку С. Куценка, хореографія сприяє формуванню соціальної культури, яка характеризується здатністю особистості до правильного розуміння прекрасного в мистецтві й дійсності, наявністю потреби в прекрасному, у творчості. Вона формується протягом неперервного художньо-соціального виховання і має змогу примножуватись, удосконалюватись у процесі хореографічної діяльності.

Виявлення комплексу педагогічних умов реалізації практикоорієнтовної моделі становлення хореографічних умінь у дітей дошкільного віку зорієнтоване на вимоги, що пред'являються сучасним суспільством до додаткової дошкільної освіти, тенденції зміни змісту дошкільної освіти в

цілому, результати виявленої специфіки становлення хореографічних умінь у дітей дошкільного віку, результати констатуючого етапу проведення дослідно-пошукової роботи.

В результаті представлений наступний комплекс педагогічних умов: врахування специфіки і різноманітності типів хореографічних занять; використання танцювального репертуару, заснованого на сюжетно-ігровому і образному принципі з урахуванням його художньо-соціальні цінності, захопливості, доступності та відповідності віковим і гендерним особливостям; використання рухів різних напрям хореографічного мистецтва (класичного, народного, історико- побутового, бального та сучасного танцю) для формування хореографічних умінь дошкільнят; використання системного застосування асоціативної хореографії; застосування хореографічного портфоліо як альтернативного способу оцінки хореографічних досягнень дошкільнят [11, с. 43].

Хореографічне заняття – відрізок освітнього процесу, або часу, який може бути організований в хореографічному класі, де відбувається вивчення музично-ритмічного матеріалу, тренувальних допоміжних вправ, елементів хореографічної абетки, закріплення музично-ритмічного матеріалу в грі, музикально-танцювальної імпровізації тощо [15, с. 43].

Аналіз роботи дослідників в галузі навчання хореографічному мистецтву (Е. Вільковський, Є. Горшкова, А. Некрасов, Т. Пуртова та ін.) дозволив систематизувати типологію хореографічних занять. Типи хореографічних занять визначені за категоріями:

- складом: групове заняття; малогрупове заняття; індивідуальне заняття;
- за хореографічними напрямами: урок класичного танцю; урок народного танцю; урок історико-побутового танцю; урок бального танцю; урок сучасного танцю; комбінований урок;
- за віком: 5-6 років; 6-7 років;
- за гендерним принципом: заняття для хлопчиків; заняття для дівчаток; змішане заняття;

- за організаційним принципом: ознайомлювальне заняття, навчальне заняття (традиційні заняття); відкрите (показове); контрольне (заключне заняття);

- за особливостями фізичного розвитку: для дітей без відхилень у розвитку; для дітей із запізним розвитком; для дітей з порушення зору; для дітей з порушенням слуху;

- за принципом домінантності: тренінгове (технологічне); коригуюче (корекційне); музично-ритмічне; творче; естетичне; комбіноване; інтегроване; за формою: ігрові; сюжетні [20, с. 43].

Поряд з традиційними (загальноприйнятими) типами занять: ознайомчим, навчальним, відкритим, контрольним, в процесі хореографічного навчання дошкільнят використовувалися хореографічні заняття, в основі яких лежить розподіл танцювальних рухів на домінанти. Кожна з домінант виступає як окремий тип заняття, в якому перевага віддається рішенню завдань певного напрямку роботи по становленню хореографічних умінь [24, с. 17].

Тренінговий (технологічний) тип заняття спрямований на оволодіння і вдосконалення техніки виконання танцювальних рухів.

Коригуючий тип заняття вирішує завдання, спрямовані на розвиток сили і еластичності окремих груп м'язів, профілактику і корекцію незначних анатомо-фізіологічних недоліків і включає в себе корекційні і партерні групи вправ. Основна частина коригуючого заняття проходить у формі партерної гімнастики.

Музично-ритмічний тип занять сприяє більш глибокому сприйняттю музичних творів різного характеру, розвитку координації рухів, слухового сприйняття і почуття ритму.

Творчий тип занять активізує хореографічну діяльність дошкільнят, розкриває їх творчий потенціал, сприяє формуванню умінь знаходити нові виразні рухи і використовувати знайомі в новій інтерпретації, складати нескладні танцювальні етюди та композиції [21, с. 5].

Танцювальне заняття розвиває естетичні почуття, художній смак і інтерес

до суміжних видів мистецтв, формує навички культури поведінки, культури одягу, прищеплює інтерес до національної танцювальної творчості.

Найбільш змістовним і ефективним є комбінований тип заняття, що включає в себе елементи всіх типів занять, що проходять в сюжетній або ігровій формі. Такі заняття захоплюють дітей, підвищують їх активність, стимулюють творчу уяву і довільну увагу, збагачують емоційний досвід.

Навчально-ігровий характер занять здійснює на музично-руховий розвиток дошкільнят багатосторонній педагогічний вплив. На думку А. Запорожця, гра є першою доступною для дітей формою, яка передбачає усвідомлене відображення і вдосконалення нових рухів [27, с. 37].

Під час занять сюжетного характеру необхідно враховувати знання і інтереси самих дітей, а рекомендовані танцювальні рухи повинні відповідати поставленим завданням. Елементи занять сюжетного характеру можуть включатися в зміст інтегрованих занять. Інтеграція передбачає введення в освітній процес нетрадиційного змісту, поєднання різних методів роботи і сприяє впровадженню міжпредметного підходу в здійсненні всебічного розвитку дітей дошкільного віку.

Використання танцювального репертуару, заснованого на сюжетно-ігровому і образному принципі, з урахуванням його художньо-виховних цінностей, захопливості, доступності та відповідності віковим і гендерним особливостям.

Будувати роботу з музично-ритмічного навчання слід, урахувавши наступні напрями:

Темп рухів:

- а) стійкість в темпі;
- б) переключення з одного темпу на інший;
- в) поступове прискорення або уповільнення темпу. Характер і динаміка

рухів:

- а) відображення в русі характеру музики;
- б) відображення в русі динамічних відтінків (форте, піано, легато,

стаккато).

Форма і фразування:

- а) частину;
- б) пропозиція;
- в) фраза.

Метр:

- а) рух, що відзначає початок такту;
- б) вступ в рух на такт пізніше свого сусіда;
- в) затактовий побудова;
- г) диригентські жести на 2/4, 3/4, 4/4;
- д) диригентські жести, суміщені з кроками, бігом, стрибками [17, с. 43].

Ритмічний малюнок:

- а) ціла нота;
- б) половинна;
- в) чверть;
- г) восьма, шістнадцята.

Передача ритмічного малюнка:

- а) ударами, кроками;
- б) бігом і іншими рухами;
- в) дотриманням пауз;
- г) синкоповані рухами;
- д) ритмічним контрапунктом (другий рік навчання) [17, с. 44].

Сама природа ритмічних вправ – передача в русі ритму прослуханого музичного твору – вимагає від дітей постійного зосередження уваги. Характерна риса ритмічних занять – велика кількість завдань для колективного виконання [15, с. 43].

Величезне значення у вирішенні проблеми становлення хореографічних умінь дошкільнят має високу якість навчального матеріалу, на основі якого ведуться заняття. Це використовуваний танцювальний і музичний репертуар, спрямований на формування художньо-інтелектуального рівня підготовки

дитини, а також на формування його виконавських (хореографічних) умінь у процесі навчання. Оскільки репертуар є головним носієм змісту навчального пізнання, він повинен мати високий ступінь змістовності, а також об'ємистим і різноманітним [22, с. 12].

Проблема репертуару для хореографічної освіти дітей користується підвищеною увагою педагогів-практиків, композиторів, хореографів-постановників, драматургів. Методичні підходи до дитячої хореографії найбільш повно представлені в навчально-методичних посібниках, статтях, репертуарних збірниках, призначених для педагогів- хореографів (Є. Конорова, В. Окунева, В. Светінська, В. Івінг, Є. Голікова, П. Богаткова, В. Костянтинівський, Г. Кореневський, Ю. Громов, Т. Нарський, М. Боголюбська, Т. Пуртова).

Джерелом танцювального репертуару для успішного становлення хореографічних умінь дошкільнят, повинні служити: літературні твори (казки, оповідання, вірші), мультфільми, дитячі фільми, дитячі пісні, образи природи, народна творчість, навколишній світ і суспільне життя людей, побут і гри дітей, теми дружби і спорту [19, с. 3]. Поряд з тематикою і змістом дитячих танцювальних композицій необхідно приділити увагу відбору художньо-якісної музики, доступної для сприйняття і пластичного відтворення дітьми дошкільного віку, активізує їхню фантазію і моторику, що викликає емоційно-виразне виконання танцювальних рухів. При підборі музики необхідно враховувати видові та жанрові особливості хореографічної постановки, її зміст, тему, ідею, лексичний матеріал, наявність і характеристику танцювальних образів.

Ознайомлення дітей з танцювальним репертуаром має відбуватися в міру засвоєння ними певного лексичного матеріалу, формування виконавських навичок і творчих умінь. На початковому етапі необхідно віддавати перевагу вивченню танців, побудованих на простих і доступних сюжетах з переважанням елементів гри, так як гра з точки зору дидактики є формою освітньої діяльності, що імітує ті чи інші практичні ситуації [23, с. 43].

У міру вдосконалення музично-рухового досвіду і збільшення запасу танцювальних рухів необхідно ускладнювати сюжетносміслову і змістовну сторону танцю, використовувати сюжетні танці, створені на основі інсценівок дитячих пісень і сучасних мультфільмів. Тематика, близька до життєвого досвіду дітей, поєднання репродуктивних і продуктивних методів сприятиме не тільки закріплення й удосконаленню виконавських навичок, а й самовираження дитини, розкриття його творчого потенціалу, створення дружньої, творчої атмосфери в дитячому колективі [21, с. 43].

Ознайомлення дітей з особливостями народного репертуару необхідно починати з розучування хороводів. Різноманітність тематики, многожанровість, доступність і масовість хороводів сприяє вирішенню багатьох освітньо-виховних завдань (національне, моральне, трудове, естетичне виховання, розвиток пізнавальної активності), що передбачає інтегрування даних танцювальних форм в інші види діяльності дошкільнят. Залучення дітей до виконання національних танців (побутових і сюжетних) збагачує музично-руховий досвід дітей, підкреслює гендерні особливості дошкільнят (відмінність рухів у хлопчиків і у дівчаток) [11, с. 43].

До репертуару дошкільнят необхідно вводити елементи абетки класичних танців, бальних танців і вітчизняних танців, побудованих на національній основі, елементів сучасних танців, що дозволяє формувати уявлення про розмаїття малюнків танцю, вміння виконувати перестроювання, розвивати вміння вільно володіти своїм тілом, виразно і емоційно виконувати танцювальні рухи тощо.

Використання рухів різних напрямів хореографічного мистецтва (класичного, народного, історикопобутового, бального та сучасного танцю) для формування хореографічних умінь дошкільнят. Класичний танець є системою художнього мислення, що оформляє виразність рухів, властивих танцювальним проявам людини на різних стадіях культури [2, с. 63]. Доцільно підібрані, постійно повторювані комбінації, вправи допомагають дітям розвивати тіло і вчитися вільно і пластично управляти своїми рухами.

Знайомство з багатством танцювальної творчості народів служить дієвим засобом ідейно-соціального виховання підростаючого покоління.

Зразки народної хореографії, що вивчаються на заняттях, відновлюють власні етнічні зв'язки дитини, виховують етнічну толерантність. Вивчаючи характер рухів, просторову побудову танцю, його ритмічний малюнок, особливості костюма діти отримують елементарні знання з географії, історії, музичної культури, етнографії народу [24, с. 54].

Бальна хореографія є частиною народної художньої творчості і невід'ємним елементом культури народу, в своєму розвитку вона пройшла шлях від оволодіння елементарними навичками етикету до справжньої творчості, до різноманітних за змістом і формам активної творчої діяльності, прилучає особистість до цінностей культури [5, с. 43]. Сучасне мистецтво бальної хореографії набуває все велику соціальну значимість у зв'язку з її виховними та культурно-освітніми можливостями. Дослідження соціальної природи бального танцю дає можливість стверджувати, що основними сферами бального танцю є побутові життєві ситуації (бали, свята, фестивалі, концерти), а його головна мета сприяти спілкуванню людей між собою [15, с. 43]. Особливістю бального танцю є те, що він відноситься до парного виду танців. Наявність художнього образу, вираженого засобами бального танцю, так само є його характерною рисою.

Сучасний танець на відміну від класичного танцю вбирає в себе все сучасне, що його оточує. Він намагається втілити в хореографічну форму, навколишнє життя, його нові ритми, нові манери, в загальному, створює нову пластику. Тому сучасний танець цікавий і близький підростаючому поколінню. Як відомо, рухові навички людини формуються і розвиваються з перших днів його життя: спочатку дитина вчиться ходити, потім бігати, стрибати тощо.

Будь-який танцювальний рух являє собою рефлекс, і на оволодіння будь-яким танцювальним рухом потрібен час і умови. Таким чином, танцювально-руховий навик виробляється не відразу, а поступово і процес засвоєння матеріалу вважає поетапність і інтеграцію різних видів хореографічних

дисциплін.

Використання системного застосування асоціативної хореографії. Хореографічне мистецтво включає різні види мистецтв: музику, власне хореографію, драматургію, живопис. Кожен з цих видів, заломлюючись відповідно до вимог даного виду мистецтва, стає необхідним компонентом хореографічного образного мислення. Виникнення танцю важко було б уявити поза музикою. Образна природа цих мистецтв багато в чому аналогічна. Музика спирається на виразність інтонацій людської мови, хореографія спирається на виразність рухів людського тіла. Музика підсилює виразність танцювальної лексики і дає їй емоційну і ритмічну основу [20, с. 43].

Будучи невіддільний від музики, танець, разом з тим, завжди є видовище, і це теж становить суттєвий момент його характеристики. Звідси народжується необхідність його образотворчого оформлення. Образ танцю доповнюється характером костюмів, які можуть бути однорідними або складатися з різноманітних груп, декорацій і світлового оформлення.

Ж. Новер закликав хореографів вчитися у мистецтва живопису законам композиції: вмілому виділенню головного, співвідношенню частин і цілого, організації контрастів і відповідностей, єдності і різноманіття. Але головне значення живопису для хореографії полягає, звичайно, в образотворчому оформленні самого танцю [25, с. 54].

Танець не існує поза драматичним мистецтвом. Танець, володіючи подібною специфікою і засобами виразності, здатний розкрити світ людських почуттів. Літературна основа необхідна для створення і розвитку сюжету танцю, вистави, створення сюжетно-танцювальних мініатюр, заснованих на романтичній, комедійній, драматичній, сатиричній та іншій тематиці.

Заняття ритмікою спрямовані на виховання організованої, творчої, гармонійної особистості. Вибір форм і методів організації роботи з розвитку координації рухів на заняттях з ритміки в дитячому саду грають важливу роль в організації роботи.

При навчанні ритміці використовуються традиційні методи: наочний,

словесний і практичний. Розглянемо їх докладніше [21, с. 43].

До словесних методів належать такі, як пояснення, аналіз, приклад дорослого, опис.

Показ як метод виховання використовується при первинному знайомстві з предметом діяльності. Педагогу важливо визначити об'єкт показу і створити умови для того, щоб увага дітей була зосереджена на тому, що їм показують, пропонують послухати.

При використанні цих методів дуже важливо, щоб педагог умів показувати дітям свої почуття, своє ставлення, володів способами вираження почуттів. Безпристрасний, неемоційна педагог не зможе пробудити в дитині почуття, відносини. Важлива професійна риса педагога-хореографа дітей дошкільного віку, та й педагога взагалі, – артистичність.

До практичних методів можна віднести показ, спостереження, вправа, пояснення, метод пошукових ситуацій. цікавими є й ефективні творчі завдання. Творчі завдання можна використовувати і при навчанні дітей танцювальним рухам, в театралізованих іграх, при створення музично-ігрових образів, в малюванні при підборі матеріалів для зображення та ін. Це дуже ефективний педагогічний прийом, так як він завжди викликає у дітей позитивний емоційний настрій й інтерес. Але творчі завдання і всякий прояв творчості обов'язково повинні поєднуватися з навчанням навичкам художньої виразності. Якщо дитина не володіє навичками малювання, не зможе створити щось творче при всій умовності розуміння даного терміну стосовно до дошкільнят. Традиційно в дитячому саду прийнято виділяти чотири форми організації ритмічної діяльності: музичні заняття, самостійна хореографічна діяльність дітей, хореографія в повсякденному житті і на святах. Робота з розвитку координації рухів у дитячому садку тісно пов'язана з усіма сторонами виховного процесу, тому форми її організації дуже різноманітні:

Різноманітні види ігор: дидактичні, рухливі, сюжетно-рольові, ігри-драматизації. Гра в здійсненні розвитку рухів дітей в ЗДО виступає в якості засобу інтеграції всіх видів мистецтва і художньо-творчої діяльності дітей

(Г. Григор'єва, Т. Доронова, С. Якобсон). Крім того, мотиви ігрової та художньо-соціальної діяльності дітей подібні.

Основним завданням занять із розвитку координаційної діяльності є формування в дітей структури самої діяльності. Наприклад, навчання дітей музично-ритмічним рухам. Відповідно з цим структура занять з дітьми дошкільного віку повторює хід розгортання танцювальної діяльності дітей – має три частини: розминка, виконавська та оціночна. Ці частини присутні на всіх заняттях, але характер і тривалість кожної з них змінюється залежно від цілей, програмного змісту занять, рівня підготовки дітей.

Свята та розваги. Однією з форм розвитку координації рухів дітей є свята. Вони підрозділяються на концерти, театралізовані дійства, спектаклі, фольклорні свята на основі народних традицій, комплексні заняття, екскурсії з виступами дітей, тематичні заняття, ранки [20, с. 54].

На думку А. Буреніної, С. Мерзлякової, Т. Тютюнникова та ін., в практиці сучасних ЗДО існує чотири форми організації дитячих ранків, які відрізняються як за побудовою, так і за методикою підготовки та проведення [15, с. 54].

Перша форма характеризується ігровою ідеєю, стосується вмісту свята, що розгортається в певному сюжеті. Друга форма – найбільш популярна в даний час – «концерт самодіяльності», що демонструє «таланти», індивідуальні можливості юних артистів.

Третя форма – «театралізована вистава», в основі якої – гра- драматизація за мотивами авторської, народної казки або вигаданого сюжету. На відміну від першої форми, де головне – сюрприз і імпровізація, гра-драматизація виростає з репетицій, які треба розуміти не як «повторення вивченого», а як «пошук дій і взаємодій», «входження в образ».

І, нарешті, четверта форма організації свят, будується на основі фольклорних свят і підпорядковується культурно-історичним традиціям. Зміст найбільш типових з них (Масниця, Різдво, Святки) розкрито в численних публікаціях. При підготовці таких ранків важливо не спотворити зміст фольклорних свят і підібрати відповідний репертуар. Кращими джерелами

репертуару, на думку А. Буреніної, С. Мерзлякової і Т. Тютюнникова, є матеріали, підготовлені спеціалістами етнографами і мистецтвознавцями (Г. Науменко, Н. Шангіної та ін.).

Можна відзначити, що в роботі педагога-хореографа на заняттях ритмікою можна використовувати різноманітні елементи всіх сучасних напрямів ритмічних занять. Це підвищує інтерес дітей до занять, розвиває фантазію і творчі здібності, вдосконалює координацію рухи дитини. У всіх вправах важливо правильно і конкретно ставити перед дитиною завдання і домагатися її виконання, не доставляючи зайвої нервової напруги. При побудові заняття по ритміці важливо використовувати загально-розвиваючі вправи (плавні, ритмічні, швидкі і повільні) вправи на гнучкість (різноманітні поєднань руху рук, ніг і корпусу), вправи під музику з прискоренням темпу і різкою зміною темпу, вправи на розслаблення м'язів (присідання, стрибки, махи ногами) [13, с. 45].

Постійні заняття ритмікою в дитячому садку допомагають підвищенню ефективності фізичного розвитку дітей, поліпшення їх постави, зміцненню м'язів і зв'язок, вдосконалення руху. Поступово все починають легше і граціозніше рухатися, стають розкутими, набувають свободу, координацію, виразність рухів. Все це вимагає відомих зусиль, але і приносить велику радість, задовольняючи потребу в соціальних переживаннях і враженнях. При організації роботи по ритміці в дитячому саду необхідно спиратися на такі принципи діяльності, як систематичність, поступовість і послідовність.

Ритм в музично-ритмічному русі, як широке поняття, включає вдосконалення і чергування музичних образів в невеликих побудовах, будова твору, темпові, динамічні, реєстрові, метроритмічні співвідношення. Це дозволяє в процесі занять ритмікою навчити дітей краще сприймати музику і відтворювати в русі музично-ритмічної основи твору [11, с. 43].

Мала рухливість відбивається на функціонуванні багатьох систем організму дитини, особливо на серцево-судинній і руховій. При тривалому сидінні за партою або навчальним столом дихання стає менш глибоким, обмін

речовин знижується, відбувається застій крові в нижніх кінцівках, що веде до зниження працездатності всього організму, і особливо, мозку: знижується увага, послаблюється пам'ять, порушується координація рухів.

Ритміка грає важливу роль у формуванні координації рухів у дітей дошкільного віку в дитячому садку. До занять ритмікою рекомендується приступати з самого раннього віку. Діти рухливі, вони яскравіше і емоційніше сприймають музику через рух, вона пробуджує у них світлі і радісні почуття. Дитина отримує величезне задоволення від вільних і легких рухів, від поєднання музики з пластикою тіла, підвищується життєвий тонус [15, с. 43]. Прообраз навколишнього світу трансформується через уяву, базуючись на досвіді дитини, який шукає найбільш співзвучні, імпровізуючі прийоми і виразні засоби (жести, пози, рухи, пантоміма тощо). Асоціативна хореографія покликана на основі поліхудожнього підходу розвивати і виховувати дитину через рух за допомогою інтегрованих властивостей хореографії та їх комплексної взаємодії з іншими видами художньої діяльності, спрямованих на формування хореографічних умінь дошкільнят [22, с. 3].

Застосування хореографічного портфоліо передбачає: створення ситуації успіху, підвищення самооцінки і впевненості у власних можливостях, максимальне розкриття індивідуальних можливостей кожної дитини, розвиток пізнавальних інтересів дошкільників, формування установки на творчу діяльність, розвиток мотивації подальшого творчого зростання, набуття навичок рефлексії, формування вміння аналізувати власні інтереси, схильності, потреби і співвідносити їх з наявними можливостями стимулювання тренування до самовдосконалення [4, с. 54].

Отже, хореографічне мистецтво, будучи за своєю природою синтетичним видом мистецтва, тісно пов'язане з музикою (супровід), літературою (сюжетна основа), декоративно-прикладним мистецтвом (костюм, декорації, реквізит), сприяє розвитку емоційно-почуттєвої сфери, розвитку соціальних почуттів, ініціативної, творчої активності, інтересу до мистецьких видів діяльності, художнього смаку, виробленню в дітей правильної постави, спритності та

витонченості рухів. Тренування найтонших рухових навичок, що відбувається у процесі навчання хореографії, пов'язане із мобілізацією багатьох фізіологічних функцій людського організму: кровообігу, дихання, нервово – м'язової діяльності тощо.

Отже, ми визначили, що бально-спортивні танці – це вид танців, що виконується парами або більшою кількістю учасників з дотриманням встановлених кроків на танцювальних вечорах.

Завданнями у бально-спортивних танців у розвитку дітей дошкільного віку є: формування у дітей навичок культурної поведінки; забезпечення ефективного формування соціальних навичок; фізичний розвиток; виховання творчо-активної дитини; формування правил поведінки в соціумі.

Основними передумовами формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку засобами бально-спортивних танців є такі:

- Кваліфікований спеціаліст зі знаннями основних психологічних процесів дітей дошкільного віку;
- Знання спеціалістом історії, теорії та вміння правильно організувати практичне заняття.
- Організований творчий простір та ефективного робочого процесу;
- Музичне супроводження;

1.3. Вікові особливості хореографічної діяльності дітей дошкільного віку

Дошкільний вік – великий і відповідальний етап психічного розвитку дитини, у вітчизняній періодизації займає місце між раннім і молодшим шкільним періодами – від 3 до 6-7 років. В ці роки бурхливо і стрімко розвиваються всі сторони психіки дитини: формуються основи особистості, удосконалюються емоційна і когнітивна сфери, що багато в чому визначає поведінку дошкільників. Щоб правильно взаємодіяти з дитиною, грамотно

навчати і виховувати, необхідно знати її психологічні особливості. А для цього потрібно володіти спеціальними інструментами оцінки особистості [24, с. 190].

Дошкільне дитинство психологи визначають як період базисного складання особистості, розвитку активності як чинника пізнання, засвоєння морального досвіду. Такі вікові особливості, як емоційна чуйність, допитливість, здатність до наслідування, вразливість, створюють сприятливі умови для формування особистості як суб'єкта моральних ставлень. Важливим завданням є виховання культури людських стосунків, прищеплення навичок взаємної поваги у спілкуванні та спільній діяльності, уміння дотримуватися простих норм співжиття, керуватися соціально значущими цінностями [3, с. 43].

Упродовж дошкільного віку формується здатність правильно орієнтуватися на можливе ставлення дорослого до дитини, виявляється прагнення відповідати вимогам дорослих людей, бути визнаними ними. Як наголошують психологи, претендуючи на визнання з боку дорослого, дитина прагне підтвердити свою потребу цього визнання. Крім того, до старшого дошкільного віку здійснюється розвиток свідомого ставлення до своїх прав і обов'язків, формується інтерес до нової соціальної інформації та бажання спів діяти з іншими людьми на засадах моральних цінностей. Метою виховання є формування у дітей здатності виділення себе як носія гуманного ставлення до світу. Центральним моментом у вихованні людяності є ціннісний підхід. У його основі лежить позитивна спрямованість на людину, усвідомлення її цінності проявів людини, поцінування індивідуальності кожного [7, с. 34].

Крім того, до дошкільного віку здійснюється розвиток свідомого ставлення до своїх прав і обов'язків, формується інтерес до нової соціальної інформації та бажання спів діяти з іншими людьми на засадах моральних цінностей. Метою виховання є формування у дітей здатності виділення себе як носія гуманного ставлення до світу. Центральним моментом у вихованні людяності є ціннісний підхід. У його основі лежить позитивна спрямованість на людину, усвідомлення її цінності проявів людини, поцінування

індивідуальності кожного [14, с. 34].

Дошкільна освіта, будучи першоосновою соціокультурного становлення особистості дитини, зі змістовної сторони життєдіяльності дітей включає сукупність освітніх областей, які забезпечують різнобічний розвиток дітей з урахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей. Базовим компонентом освітнього процесу, спрямованим на формування соціальних почуттів дитини до реального світу і розвиваючу художньо-практичну та творчу діяльність дітей є формування художньо-соціальної культури дитини.

Загальна риса танцювальної музики – визначеність і повторність ритмів, виразне акцентування сильних часток, виразність їх вираження. Освоєння будь-яких видів танців пов'язано з певним тренуванням тіла. Тому навчання передбачає спеціальні тренувальні заняття, побудовані на основних хореографічних положеннях, позиціях і елементах. Систематичні заняття танцем пропорційно розвивають фігуру, сприяють усуненню ряду фізичних недоліків, виробляють правильну і красиву поставу, надають зовнішньому вигляду людини, зібраність, елегантність. етичне виховання. Заняття хореографією органічно пов'язані з засвоєнням норм етики, немислимі без вироблення високої культури спілкування між людьми. Витримка, бездоганна ввічливість, почуття міри, простота, скромність, увагу до оточуючих, їх настрою, доброзичливість, привітність – ось ті риси, які виховуються у дітей в процесі занять танцем і стають невід'ємними в повсякденному житті.

Так заняття танцем допомагають виховувати характер людини. художественноестетического розвитку і освіти.

Через активне сприйняття прекрасного в процесі власної творчої діяльності йде освоєння нових соціальних, моральних цінностей. Хореографія грає важливу роль у вихованні дітей і молоді. Це пов'язано з багатогранністю танцю, який поєднує в собі засоби [6, с. 22]:

- музичного;
- пластичного;
- спортивно-фізичного;

- етичного;
- художньо-соціального розвитку.

Звичайно, в процесі навчання всі ці засоби взаємопов'язані, взаємозумовлені. Музика створює емоційну основу, визначає характер танцю, його розвиток. Зв'язок музики і жесту, музики і руху органічна для природи людини. Сприйняття музики в танці активне, воно викликає дію танцювальну, тобто обумовлене тією чи іншою хореографічною подібною формою, організованою в часі і просторі. Музикально-пластичне виховання вчить слухати і розуміти образну мову музики, розбиратися в основних формах і виразних засобах, легко і невимушено рухатися в ритмі певної музики, отримувати задоволення від її краси. Безумовно, якість музичного твору, характер виконання мають першорядне значення [8, с. 44].

Оскільки навчальний процес протікає в колективі і носить колективний характер, заняття танцем розвивають почуття відповідальності перед товаришами, вміння рахуватися з їх інтересами. Хореографія є засобом фізичного та соціального виховання, виховання творчого начала в людині. Як і будь-яке мистецтво, хореографія приносить глибоке задоволення. Для хореографічного мистецтва краса і досконалість форми нерозривно пов'язані з красою внутрішнього змісту танцю. У цій єдності полягає сила виховного впливу. Виконання будь-якого танцю несе в собі елементи творчості.

Педагог-хореограф повинен урахувати існуючі в колективі реальні відносини між вихованцями. У самих цих відносинах, якщо навіть вони складаються, не залежно від нас, багато що може бути з успіхом використана в виховному плані. Оптимізація цього процесу пов'язана з удосконаленням змісту і структури хореографічної діяльності дітей у колективі, зі спеціальною організацією їх колективного спілкування як особливого виду діяльності, з цілеспрямованим вихованням у дитини культури особистісного сприйняття один одного, з організацією індивідуальної допомоги в процесі навчання, саморегуляції поведінки і соціально корисного самоствердження в колективі [11, с. 22].

Сутність виховного механізму, пов'язаного з взаємодією дітей між собою, полягає в тому, що цей механізм, як і перший, виникає і діє тільки тоді, коли є діяльність. Колективна і ретельно організована діяльність у хореографічному колективі створює передумови для формування відносин ділового співробітництва та відповідальності.

Якщо для формування дитячого колективу, основного інструменту виховання, педагог може організувати активну взаємодію дітей з довкіллям через хореографічну діяльність, то при організації колективної діяльності йому необхідно професійно грамотно використовувати спілкування дітей між собою. Процес включення дитини в систему колективних відносин, неоднозначний, нерідко суперечливий. Діти, майбутні члени колективу відрізняються один від одного станом здоров'я, зовнішністю, рисами характеру, ступенем товариськості, знаннями, вміннями і багатьма іншими якостями. Тому вони по-різному входять в систему колективних відносин, викликають неоднакову реакцію з боку товаришів, надають зворотний вплив на колектив [12, с. 43].

Перший рік навчання в хореографічному колективі особливо важкий для дитини: змінюється звичний уклад його життя, він звикає до нових соціальних умов, нової діяльності, незнайомим дорослим і одноліткам. Спостереження за групами докільників показали, що соціально-психологічна адаптація відбувається по-різному: у значної частини дітей (50-60%) – протягом двох-трьох місяців навчання; іншим дітям (близько 30%) потрібно більше часу для звикання.

Хореографія – мистецтво синтетичне. У ньому музика оживає в русі, набуває дотичної форми, а рухи стають надзвичайно чутливими. Мальовничість і графічність поз та положень танцюристів, барвистість костюмів поєднують хореографію із живописом і скульптурою. Акторська майстерність танцівників, у свою чергу, перетворює танець у красиве театральне дійство. Все це комплексно дозволяє використовувати хореографію як ефективний засіб гармонійного соціального виховання дошкільників. Доказом цього є, хоча б, те, що навчання мистецтву танцю відбувається паралельно із музичним

вихованням, коли діти вчаться розуміти, слухати і чути музику, органічно поєднувати в єдине ціле рухи і музику. Та й, окрім розвитку специфічно музичних якостей, танець дає можливість дітям фізично розвиватися. Це питання стає дедалі актуальнішим в умовах існуючої ситуації зі станом здоров'я підростаючого покоління.

Хореографія також сприяє виробленню в дітей правильної постави, впевненої легкої ходи, спритності та витонченості рухів. Тренування найтонших рухових навичок, що відбувається у процесі навчання хореографії, пов'язане із мобілізацією багатьох фізіологічних функцій людського організму: кровообігу, дихання, нервово – м'язової діяльності тощо. А розуміння фізичних можливостей свого тіла, як відомо, сприяє вихованню впевненості у собі, запобігає появі різних психологічних комплексів [4, с. 22].

Отже, підсумовуючи усе вищезазначене, можемо зробити наступні висновки:

- гармонійний розвиток особистості, її емоційно-чуттєвої сфери ще з часів давньогрецької цивілізації пов'язували із танцювальною творчістю;

- у суспільстві зростає потреба в наявності високоінтелектуальних творчих особистостей, здатних самостійно вирішувати складні питання, приймати нестандартні рішення і втілювати їх у життя;

- найбільший інтерес у гармонійному розвитку засобами хореографії становлять дошкільники, адже саме у їхньому віці закладається основа особистості, відбувається орієнтація на розвиток духовності, самореалізації, самовираження і формуються світовідчуття, необхідні у подальшому житті;

- художнє виховання дошкільників є цілісною системою «педагог-дитина-батьки», взаємодія цієї системи – важлива умова розвитку художньо-творчих і хореографічних здібностей дошкільників;

- хореографічне мистецтво є одним із ефективних засобів усебічного розвитку дошкільників;

- продуктивність гармонійного художнього виховання дітей засобами хореографії обумовлена її синтезуючим характером, що поєднує в собі музику,

ритміку, образотворче мистецтво, театр і пластику рухів;

- саме хореографічне мистецтво найуспішніше реалізує розвиток зорових, слухових і рухових форм чуттєвого й емоційного сприйняття світу, знімає розумову втому і дає додатковий імпульс для інтелектуальної діяльності;

- відтворення дошкільниками пластичних рухів, змістовно наповнених думками, емоціями, почуттями, сприятиме активізації зв'язків між їх внутрішнім станом і фізичними проявами; хореографічна творчість сприяє підвищенню в дітей рівня емоційно-чуттєвого розвитку, соціального уявлень, понять, соціальної культури, творчого потенціалу, закладає основи знань світового мистецтва [1, с. 63-64].

Отже, дошкільне дитинство визначається психологами як сенситивний період для засвоєння соціального досвіду. Такі вікові особливості, як емоційна чуйність, допитливість, здатність до наслідування, вразливість – створюють сприятливі умови для формування особистості як суб'єкта соціально-ціннісних ставлень. Пізнавши красу в процесі хореографічної діяльності і мистецької творчості, дитина здатна глибше відчувати прекрасне у всіх його проявах: мистецтві, навколишньому житті. Художній смак завдяки емоційно-ціннісному ставленню дитини до об'єктів краси стає більш тонким, соціальні оцінки до навколишнього життя та творів мистецтва – більш зрілими. З усього вищевикладеного можна зробити висновок, що хореографія є потужним засобом формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ТАНЦЮВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Констатувальний етап експериментального дослідження формування соціальних навичок у дітей старшого дошкільного віку засобами хореографічної діяльності

Проаналізувавши теоретичний матеріал, вивчивши стан досліджуваної проблеми в позашкільній освітній практиці, ми припустили, що рівень соціальних навичок у дітей старшого дошкільного віку значно зростає, якщо запровадити методичні рекомендації в освітню систему закладу позашкільної освіти, яка сприятиме систематичному розвитку сприйняття прекрасного, соціальних почуттів, уявлення дітей; залученню дошкільнят до мистецьких видів діяльності; формуванню основ соціального смаку і здатності виявляти емоційно-ціннісне ставлення до життєвих явищ і творів мистецтва; розвитку хореографічних здібностей.

Для перевірки правильності нашої гіпотези було проведено дослідно-експериментальну роботу серед вихованців хореографічної студії Будинку Культури ім. Т.Г. Шевченко «Мотор Січ» Запорізької міської ради Запорізької області. У дослідженні взяли участь 16 учасників (вихованців) старшого дошкільного віку.

Дослідно-експериментальна робота передбачала 3 етапи: констатувальний, формувальний та контрольний.

I етап – констатувальний. Мета: виявлення реального стану соціальних навичок в дітей старшого дошкільного віку. Констатувальний етап дослідження спрямовувався на розв'язання наступних завдань:

- розроблення критеріїв і показників соціальних навичок у дітей старшого

дошкільного віку;

- визначення змістовної сутності рівнів соціальних навичок у дітей старшого дошкільного віку;

- розроблення діагностичного інструментарію визначення рівнів соціальних навичок у дітей старшого дошкільного віку;

- виявлення вихідного рівня соціальних навичок у дітей старшого дошкільного віку.

Розроблення критеріального апарату дослідження здійснювалося на основі визначення соціальних навичок у дітей старшого дошкільного віку засобами хореографічної діяльності, структура якого складається з трьох взаємопов'язаних компонентів і відповідних критеріїв та показників.

На початковому етапі була дана оцінка їх музично-ритмічних здібностей.

Ми виокремили наступні критерії соціального виховання дітей дошкільного віку засобами бально-спортивного танцю:

- музичність;
- рухові якості і вміння (хореографічні навички);
- розвиток хореографічно-творчих здібностей;
- пізнання в області хореографічного мистецтва;
- інтерес до хореографічного мистецтва.

Базуючись на визначених критеріях художньо- соціального виховання дітей дошкільного віку засобами хореографії нами було проведено вивчення вихідного рівня художньо- соціального виховання дітей старшого дошкільного віку.

Вивчення рівня соціальних навичок засобами бально-спортивного танцю дітей дошкільного віку на основі визначених критеріїв, проходило в процесі виконання дітьми певних завдань, які були побудовані в ігровій формі з використанням методу спостереження.

Було проведено бесіду з дітьми на предмет пізнання й інтересу в області «хореографія».

Для вивчення вихідного рівня соціального виховання дітей дошкільного

віку ми використовували такі ігрові завдання: ігрове завдання «Розминка»; ігрове завдання-імпровізація «Змалюй музику»; ігрове завдання «Загадки»; тематична бесіда.

На основі результатів діагностування в ході констатувального етапу педагогічного експерименту визначено рівні соціальних навичок у дітей старшого дошкільного віку: високий, середній і низький. кожному рівню відповідають свої показники, які дозволяють визначити ступінь освоєння критерію.

Критерій «Музичність».

Високий рівень – яскрава емоційна чуйність (вербальна і рухова), вміє висловлювати в русі характер музики і її настроїв, передаючи як контрасти, так і відтінки настроїв в редакції; вміє розрізняти і передавати в русі основні засоби музичної виразності (темп, динаміку, регістр, метроритм, форму музичного твору); вміє добре розрізняти жанр музичного твору (вальс, полька, менует, сучасний танець, марш тощо) і висловлює це у відповідних танцювальних рухах.

Середній рівень – емоційна чуйність, що вимагає систематичних спонукань педагога; висловлює в русі характер музики і її настроїв за допомогою і показі педагога; розрізняє деякі жанр музичного твору (марш, полька, танцювальна).

Низький рівень – музика не викликає емоційного відгуку; уявна самотійність дій, часті відволікання; повна бездіяльність при виникненні труднощів; не знає і не розрізняє жанри музичних творів.

Критерій «Рухові якості та вміння (хореографічні навички)».

Високий рівень - володіє різними видами ходьби (бадьора, спокійна, на полупальцах, на носках, на п'ятах, пружним, що тупає кроком, «з каблучка», вперед і назад (спиною), з високим підніманням коліна (високий крок) тощо); різними видами бігу (легкий, ритмічний, передає різний спосіб, а також високий, широкий, гострий, пружний, з захлестом гомілки, біг на прямих ногах); різними стрибковими руху (на одній, на двох ногах разом і з різними

варіаціями, з просуванням вперед, різні види галопу (прямий, бічний), поскок «легкий» і «сильний» і т.д.); вміє самотійно передавати в різні образи і настрої в імітаційних рухах; легко самотійно виконує різні танцювальні рухи; вільно орієнтується в просторі.

Середній рівень – володіє деякими видами ходьби (бадьора, на полупальцах, на п'ятах, з високим підніманням коліна (високий крок); деякими видами бігу (легкий, з захлестом гомілки, біг на прямих ногах); деякими стрибковими руху (на одній, на двох ногах разом з просуванням вперед, бічний галоп, підскоки); передає в різні образи і настрою в імітаційних рухах за допомогою педагога; виконує різні танцювальні рухи по показу педагога і інших дітей; орієнтується в просторі.

Низький рівень – все рухові вправи (ходьба, біг, стрибкові руху) виконує тільки після показу педагога, не може передати різні образи і настрої в імітаційних рухах навіть за допомогою педагога; насилу виконує танцювальні рухи після показу педагога; погано орієнтується в просторі.

Критерій «Розвиток хореографічно-творчих здібностей».

Високий рівень – пише нескладні танцювальні рухи і їх комбінації; із задоволенням використовує знайомі рухи в ігрових ситуаціях й імпровізаціях; придумує свої, оригінальні рухи для вираження характеру музики; адекватно оцінює свої творчі прояви і дає справедливую оцінку іншим дітям.

Середній рівень – використовує знайомі рухи в ігрових ситуаціях і імпровізаціях після підказки педагога; за допомогою педагога придумує рухи для вираження характеру музики; може оцінити свої творчі прояви та успіхи інших дітей.

Низький рівень – використовує прості рухи в ігрових ситуаціях, не бере участь в імпровізаціях; відчуває труднощі з вигаданням руху для вираження характеру музики; не може оцінити свої творчі прояви й успіхи інших дітей.

Критерій «Пізнання в області хореографічного мистецтва».

Високий рівень – володіє спеціальною термінологією певних хореографічних позицій і рухів (позиції ніг, позиції рук (port de bras [Пір Де

бра]), arabesque [арабеск] (ластівка), battement [па] (мах ногою), glisser [гліссе] (ковзний приставний крок в сторону), plié [пліє] (Присідання), demi plié [Демі пліє] (невелике присідання («пружинка»)), grand plié [гранд пліє] (глибоке присідання з відривом п'ят від підлоги), parter [Партер] (термін, який вказує на те, що рух виконується на підлозі), reverence [реверанс] (уклін) тощо); знає назви танців, країну походження, особливості костюма; має знання з області видів хореографічного мистецтва (балет, народний танець, бальний танець, сучасний танець, спортивний танець тощо).

Середній рівень – називає і виконує певні хореографічні позиції і рух за допомогою спеціальної термінології після підказки педагога; знає назви деяких танців і особливості костюма, не знає країну походження танцю; називає види хореографічного мистецтва (балет, народний танець, бальний танець, сучасний танець, спортивний танець і т.д.) після підказки педагога.

Низький рівень – не володіє спеціальною термінологією певних хореографічних позицій і рухів, не виконує хореографічні позиції і рухи навіть після показу педагога; не знає назви танців і особливостей костюма, не знає країну походження танцю; не знає видів хореографічного мистецтва.

Критерій «Інтерес до хореографічного мистецтва».

Високий рівень – виявляє велике бажання займатися хореографією; із задоволенням застосовує набуті знання, вміння та навички в самостійних іграх, повсякденному житті.

Середній рівень – виявляє бажання займатися хореографією; намагається застосовувати отримані знання, вміння і навички в самостійних іграх.

Низький рівень – не виявляє бажання займатися хореографією.

На початку експериментального дослідження було проведено вихідне дослідження загального стану естетичної вихованості дітей старшого дошкільного віку ЕГ і КГ.

Отримані дані ми проаналізували з урахуванням рівневої диференціації та отримали такі результати:

Загальні результати вивчення рівня соціального виховання дітей

дошкільного віку засобами хореографії представлені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Рівень соціального виховання дітей дошкільного віку

Критерії	Високий	Середній	Низький
Музикальність	4 25%	9 56%	3 19%
Рухові якості	4 25%	8 50%	4 25%
Розвиток хореографічно-творчих здібностей	2 12»	4 25%	10 63%
Пізнання в галузі хореографічного мистецтва	2 12%	3 19%	11 69%
Інтерес до хореографічного мистецтва	2 12%	12 76%	2 12%
Середнє значення	17%	45%	38%

Отже, на констатувальному етапі ми виявили, що у більшості респондентів переважав середній (45% – КГ; 46% – ЕГ) та низький (48% – КГ; 47% – ЕГ) рівні соціальних навичок у дітей старшого дошкільного віку, що свідчить про недостатню ефективність освітнього процесу і необхідність запровадження системи методів в експериментальну групу для перевірки її ефективності в підвищенні показників соціальної вихованості.

Результати, отримані в результаті констатувального етапу педагогічного експерименту, показали, що:

- Більшість дітей обох груп емоційно відгукуються на музику, із задоволенням імпровізують під неї, однак рухи в імпровізаціях скуті і основна маса дітей чекає підказки педагога. Багато вихованців вміють розрізняти деякі жанри музичного твору (марш, полька, танцювальна).

- Велика частина дітей продемонструвала хореографічні навички в завданні пов'язаному з виконанням різних хореографічних рухів, однак якість

виконання руху не знаходиться на належному рівні. Багато вихованців добре орієнтуються в просторі.

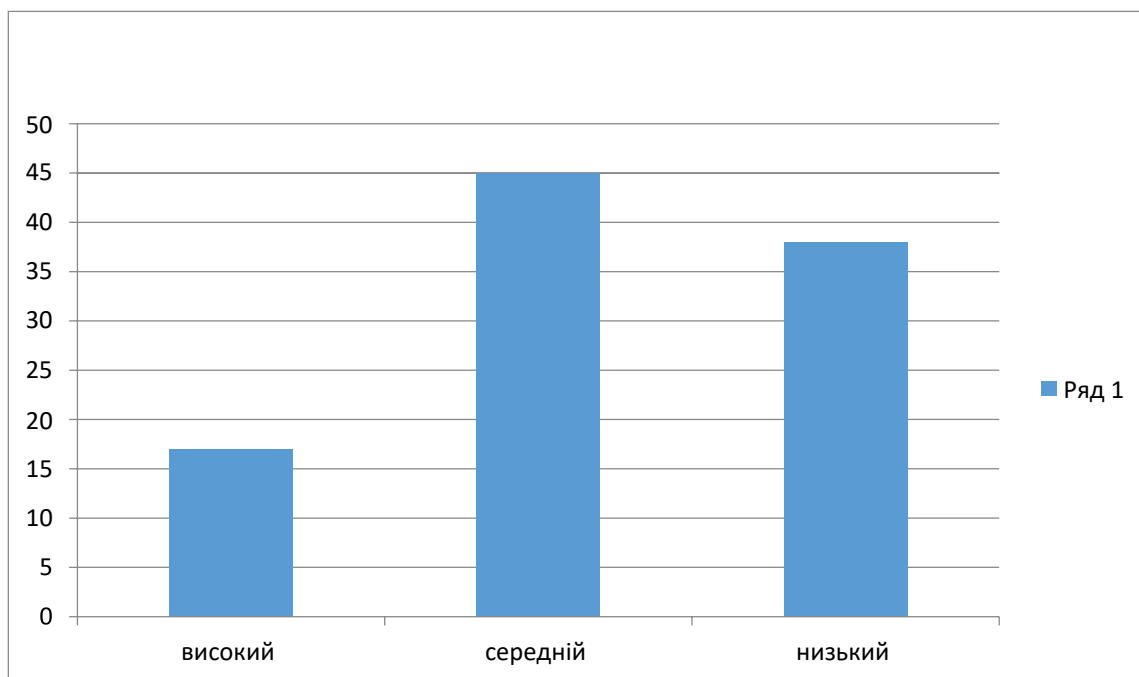

Рисунок 2.1. – Рівень соціального виховання дітей дошкільного віку.

- Основна кількість дітей використовує прості рухи в ігрових ситуаціях і не бере участі в танцювальних імпрровізаціях, так як відчують себе скутими або просто незнайомі з подібним видом діяльності. Багато хто відчуває труднощі з вигадуванням руху для вираження характеру музики. Для дітей виявилось дуже складним оцінити свої творчі прояви та успіхи інших дітей.

- Значна частина дошкільнят не володіє спеціальною термінологією певних хореографічних позицій і рухів, не виконують хореографічні позиції і руху навіть після показу заняття.

- Багато дітей не знають назви танців, способів їх виконання і особливостей костюма.

- Діти проявляють інтерес до хореографічного мистецтва, виявляють бажання танцювати і рухатися під музику.

Констатувальний етап експерименту підтвердив необхідність активізації освітньої діяльності у напрямі формування соціальних навичок у старших дошкільнят засобами бально-спортивного танцю, які б позитивно вплинули на

вирішення означеної проблеми.

Отже, на констатувальному етапі експериментального дослідження розроблено критерії, показники і рівні формування соціальних навичок у дітей старшого дошкільного віку згідно з її компонентною структурою. Критеріями та показниками в ході дослідження визначено: музичність; рухові якості і вміння (хореографічні навички); розвиток хореографічно-творчих здібностей; пізнання в області хореографічного мистецтва; інтерес до хореографічного мистецтва. Рівнями соціальних навичок у дітей старшого дошкільного віку засобами бально-спортивних танців визначено: високий, середній і низький. Визначені критерії, показники та рівні дозволили дослідити стан соціальних навичок у дітей старшого дошкільного віку контрольної групи (КГ) і експериментальної групи (ЕГ) хореографічної студії Будинку Культури ім. Т.Г. Шевченка «Мотор Січ» Запорізької міської ради Запорізької області, який показав низькі показники високого рівня в ЕГ і в КГ і високу кількість дітей з низьким рівнем ЕГ та КГ, що, на наш погляд, пояснюється недостатньою ефективністю освітнього процесу і необхідністю запровадження системи методів і прийомів з формування соціальних навичок у дітей старшого дошкільного віку, яка б позитивно вплинула на вирішення означеної проблеми.

Для ефективного вирішення даної проблеми на наступному етапі експериментального дослідження нами розроблено методичні рекомендації з формування соціальних навичок у дітей старшого дошкільного віку.

2.2. Програма формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку засобами бально-спортивного танцю

Формування соціальних навичок у дітей є ключовим елементом їхнього розвитку і має значущий вплив на їхнє життя як у дитинстві, так і в подальшому дорослому житті. Мета програми: підвищення рівня розвитку соціальних навичок у дітей дошкільного віку.

Основні завдання формування соціальних навичок у дітей включають:

1) Сприяння спілкуванню та взаємодії:

Мета: Розвиток навичок ефективного спілкування, виявлення і вираження почуттів, взаємодія з різними людьми.

Значення: Діти вчаться висловлювати свої думки, розуміти інших, взаємодіяти в групі та будувати здорові стосунки.

2) Розвиток емпатії та розуміння інших:

Мета: Вироблення навичок сприйняття та розуміння почуттів інших людей.

Значення: Діти розвивають здатність вступатися в чужі почуття, розуміти потреби інших, що сприяє формуванню позитивних міжособистісних стосунків.

3) Навички комунікації:

Мета: Освоєння ефективних вербальних і невербальних способів вираження своїх думок та вислуховування інших.

Значення: Вміння чітко і ввічливо спілкуватися сприяє успішній комунікації в різних ситуаціях.

Розвиток співпраці та командної роботи:

Мета: Вироблення навичок співпраці в групі, розуміння ролі в команді, взаємодія з однолітками.

Значення: Діти вчаться працювати разом, розподіляти обов'язки, вирішувати проблеми та досягати спільних цілей.

4) Вироблення навичок вирішення конфліктів:

Мета: Навчання конструктивному врегулюванню конфліктів та вироблення навичок толерантності.

Значення: Розвиток умінь вирішувати суперечки мирним шляхом та розуміння важливості поваги до різниць.

5) Саморегуляція та управління поведінкою:

Мета: Виховання навичок контролю над своєю поведінкою, реакціями та емоціями.

Значення: Діти розвивають здатність адаптуватися до різних ситуацій,

управляти своїм стресом та вирішувати проблеми.

Формування соціальних навичок у дітей є багатограним процесом, який визначає їхню здатність успішно взаємодіяти з оточуючими та досягати особистих та соціальних цілей.

б) Зміст формування соціальних навичок у дітей старшого дошкільного віку:

- Розвиток комунікативних навичок: активне спілкування, групові ігри;
- Виховання емпатії та розуміння почуттів: рольові ігри;
- Формування навичок командної роботи: творчі проекти, групові ігри та вправи;
- Розвиток навичок вирішення конфліктів: обговорення ситуацій, рольові ігри з конфліктним сюжетом;
- Формування саморегуляції та управління поведінкою: вправи зі зосередженням та контролю над своїми емоціями.

Отримані на констатувальному етапі результати дослідження стану соціальних навичок у дітей старшого дошкільного віку були використані для розроблення методичних рекомендацій з формування соціальних навичок у дітей старшого дошкільного віку засобами бально-спортивного танцю.

Виходячи з аналізу теоретичних досліджень поняття соціальні навички, сутність якого розглядається науковцями як багатограний процес формування особистості, здатної до систематичного розвитку сприйняття прекрасного, соціальних почуттів, уявлення; залучення до мистецьких видів діяльності; формування основ естетичного смаку і здатності виявляти емоційно-ціннісне ставлення до життєвих явищ і творів мистецтва; розвитку хореографічних здібностей.

У бально-спортивних танців під методом розуміється сукупність способів прищеплення уміння виражати почуття інструментом танцю і прийомів пізнавальної діяльності.

Заняття хореографією дозволяють поєднувати розвиток понятійного мислення з вдосконаленням образного. Цілі і завдання роботи педагога-

хореографу полягають у подальшому розвитку координації і танцювальної виразності, вдосконаленні та ускладненні танцювальної техніки, формуванні почуття м'язового самоконтролю.

Діти цього віку вже здатні освоювати різні танцювальні напрямки. На уроках хореографії в цьому віці для педагога стає важливим виховання вольових якостей особистості, працьовитості, розвитку уважності і пам'яті.

Педагогу-хореографу важливо створити на уроці сприятливу емоційну атмосферу, комфортну, перш за все для психічного стану дитини. Важливо, щоб дитина навчилася правильно і спокійно сприймати зауваження та виправлення педагога, без яких не обійтися в процесі навчання [29, с. 22].

Форми діяльності педагога поступово переходять від ігрових до навчальних. Метод розвитку і вдосконалення рухових реакцій потрібно поєднувати з методом систематизованого художнього навчання. У дошкільному віці відбувається інтенсивний розвиток здібностей до просторового орієнтування, диференційованого м'язового відчуття, що дозволяє розучувати технічно більш складні рухи. Для процесу сприйняття необхідно періодичне і неодноразове повторення елементів і вправ для найбільш повного і точного їх запам'ятовування. У дошкільному віці діти починають освоювати класичний екзерсис, що вимагає від них особливої пильності, мобілізації всіх сил організму. Школа класичного танцю – система розумового і фізичного виховання, спрямована на досконале володіння танцювальною технікою [30, с. 43].

Оволодіння хореографічними вміннями і навичками в цьому віці вимагає від дітей свідомої роботи. Розвиваючи у дітей свідоме ставлення, корисно надавати їм можливість іноді змінюватися з педагогом місцями. Педагогу необхідно всіляко підтримувати інтерес до діяльності через стимулюючу мотивацію через перетворення мети певної діяльності в актуальну потребу дитини.

До основних напрямів діяльності педагога на заняттях хореографії з дітьми дошкільного віку можна віднести [32, с. 77]:

- виховувати звичку до вольових зусиль – наполегливість, витримку, наполегливість, даючи їм посильні завдання;

- реалізувати природну потребу дитини в русі, розвиваючи спритність, координацію, танцювальну виразність, поєднуючи статичні рухи з динамічними, активними комбінаціями;

- збільшувати обсяг і інтенсивність навантажень поступово;

- удосконалювати технічність, розвиваючи виворотність, силу ніг, крок, апломб, стрибок;

- розвивати свідоме ставлення до справи, дисциплінованість, самостійність;

- загострювати увагу на позитивних моментах, закріплювати стан успіху.

У плані виховної роботи з дітьми дошкільного віку добре діють бесіди із залученням фото та відео матеріалів, походи на балетні вистави, концерти професійних танцюристів. Спільні заходи і виступи з дітьми старшого віку допомагають засвоїти поняття «колектив», відчутти причетність колективної творчості. Оволодіння дітьми основами хореографічного мистецтва – тонка справа. Продуманий, цілеспрямований психолого-педагогічний підхід дозволить гармонійно і продуктивно розвивати особистість дитини, розкрити її творчий потенціал, реалізувати здібності і талант [31, с. 14].

При вивченні різних танцювальних поз, кроків, рухів педагогу потрібно широко використовувати метод аналогії з тваринним і рослинним світом, який активізує роботу правої півкулі головного мозку дитини, його просторово-образне мислення. Педагог вибудовує танцювальний міні-комплекс, заснований на імітації рухів і звичках звірів і птахів. Велике значення на уроках має музичний супровід. Музика повинна носити чіткий ритмічний характер і відповідати емоційному забарвленню конкретного руху. Для розвитку ритмічності хороший ефект мають вправи з яскраво виділеними ритмічними акцентами, так звані хлопи, топи. Вони допомагають концентрувати увагу, об'єднати дітей, зняти зайве емоційне збудження [31, с. 27].

Для дітей дошкільного віку, перш за все, характерна надзвичайна

рухливість. Вони потребують частішої зміни рухів, тривале збереження статистичного положення для них вкрай виснажливо. У той же час рухи дітей ще не організовані, погано координовані, запас рухових навичок у них не великий, вони потребують його поповнення і удосконалення. Увага дітей цього віку вкрай нестійка, вони легко відволікаються, їм важко тривалий час зосереджуватися на одному завданні. Вони легше сприймають конкретний матеріал, живий образ для них набагатоближче, ніж абстрактне поняття.

Методичну основу розучування танцювальних композицій з дітьми дошкільного віку складає комплекс методів і прийомів [22, с. 78]:

- емоційно й образно розповісти сюжет танцю педагогом, переказати і охарактеризувати танцювальні образи дітьми;
- застосовувати творчі завдання, які спрямовані на зацікавленість дитиною темою постановки (вигадати історію життя того чи іншого танцювального персонажа, скласти віршик про героїв танцю, перечитати оповідання або переглянути мультфільм, на основі якого створено сюжет майбутньої композиції або запозичені образи, намалювати майбутніх героїв танцю або вигадати костюми, в яких можуть танцювати герої тощо);
- прослуховувати й аналізувати музичне оформлення танцю;
- виразно показувати окремі рухи або танень в цілому, акцентуючи на основному типовому русі танцю;
- розучувати танець на основі співтворчості педагога з усією групою або окремою дитиною, підтримувати дитячу ініціативу;
- використовувати творчі завдання і допоміжні прийоми (атрибути, елементи костюмів), що підсилюють сприйняття і створюють основу для перевтілення. При обліку цих навчально-виховних завдань, найбільш підходящим для дітей дітьми дошкільного віку змістом занять з хореографії є вивчення дитячих, легких народних, масових і бальних танців, невелика навчальна підготовка, заняття ритмічним вправами і гімнастикою. Необхідно чергувати види роботи, пам'ятаючи про потребу цього віку, в частій зміні руху і про труднощі для них статистичних положень. Тривалість заняття не більше 60

хвилин і будується за наступною схемою.

Заняття починаються з організованого входу дітей в зал, побудованих по зростанню, маршем під музику. Бадьорі і чіткі звуки маршу, певний малюнок загального руху створюють у дітей бадьорий настрій і серйозне ставлення до майбутнього заняття. Після поклону діти утворюють коло і виконують прості порядкові і ритмічні вправи, привчають їх уважно слухати музику і ритмічно рухатися. Діти вчаться вчасно починати і закінчувати рухи, рухатися відповідно до змісту, характеру, швидкості, ритмічній будові музики. Ритмічні вправи будуються на природних рухах і дозволяють відпрацьовувати основні рухові навички – ходьбу, біг, стрибки [24, с. 14].

Підготовчі танцювальні вправи по класичній системі танцю, необхідні для правильного виконання танцювальних рухів, входять в кожне заняття. Вони даються в обмеженій кількості і невеликому дозуванні і виконуються на середині, без верстата. Ці вправи важкі для дітей дітьми дошкільного віку, через вимоги зберігати точну форму руху, а також з-за повільного темпу, в якому вони виконуються [28, с. 43].

Діти роблять підготовчі танцювальні вправи за показом керівника, причому їм неодноразово нагадується про необхідність правильного і точного виконання форми руху. Виконуючи стрибки, не слід робити одночасно всією групою. Виконуючи по черзі кожною лінією, легше простежити за кожною дитиною, а решта дітей, що стоять в інших лініях, в цей час відпочинуть. Закінчивши підготовчі вправи, можна переходити до виконання танцювальних елементів, комбінацій, етюдів. Ця частина заняття займає 15-20 хвилин. Танцювальні елементи можуть виконуватися по колу (змінний хід, рух польки і т.д.) або ж в лініях, вперед, назад, по діагоналі.

Остання частина заняття, що займає решту часу, відводиться іграм, гімнастиці, танцям. Ігри будуються з введенням танцювальних рухів. Кожна гра має в своїй основі якусь навчальне завдання – музичне, гімнастичне або організуюче. Ігрова форма цих завдань задовольняє потребу дитини у вільному, самостійному виборі рухів, колективна форма ігор дозволяє ближче

знайомитися зі своїми товаришами, привчає підкорятися загальним правилам гри. Ретельно підібрана музика допомагає дітям знайти вірний характер і ритм рухів.

При постановці танцю не потрібно йти по лінії найменшого опору і вибирати просто доступні дітям рухи. В умовах гри вони знайомляться з мовою сценічного танцю. Сама умовність танцювальної мови сприймається дітьми як гра, що має правила. Дітям дається можливість самим назвати якості танцювального образу по лінії образотворчості, виразності і форми. Зміст образу в поєднанні його з умовною формою викликає комплексне відчуття дійсності (ланцюг рефлексів) і поступово стає такою ж природною, як поєднання слова і звуку в пісні. Звідси робляться подальші кроки, які поглиблюють і розширюють уявлення дітей про танцювальний образ і тих компонентів, з яких він складається [18, с. 128].

У дітей дошкільного віку сприйняття і мислення в основному носять конкретно-образний характер. Тому танець повинен бути пов'язаний не тільки з музикою, а й з художнім словом, малюнком, пантомімою. Організація практично на кожному уроці творчої діяльності в поєднанні з фізичною та розумовою працею, в процесі якої діти могли б висловити свої враження, настрої, почуття, ставлення до чого-небудь, а також застосовувати отримані на уроках знання.

До кінця навчання діти дошкільного віку повинні вміти [21, с. 22]:

Розвиток музикальності:

- проявляти інтерес і любов до музики в процесі спільних ігор, руху під музику з однолітками, педагогами та батьками;
- слухацький досвід – впізнавання знайомих танцювальних, маршових мелодій, народних і дитячих пісень, п'єс образотворчого характеру і вираз це в емоціях, рухах;
- передавати в русі характер музики і її настроїв (контрастний: веселий – сумний, пустотливий – спокійний тощо.);
- передавати основні засоби музичної виразності: темп (помірно-

швидкий – помірно-повільний), динаміку (голосно – тихо), регістр (високо – низько), ритм (сильну частку – як акцент, ритмічну пульсацію мелодії), розрізняти 2-3-приватну форму твори (з контрастними за характером частинами).

Розвиток рухових якостей і умінь.

Основні: ходьба – бадьора, спокійна, на полупальцах, на носках, тупає кроком, вперед і назад (спиною), з високим підніманням коліна (високий крок), ходьба на четвереньках;

Музично-рухові вправи широко застосовуються як метод вправлення і вид дитячої хореографії. Вправа є завершеною лаконічною формою для засвоєння танцювальних рухів і набуття дитячої майстерності виконавства загалом. У ній поєднується два-три рухи, пропонується певна координація та низка музично-рухових завдань.

Застосовувались такі вправи на заняттях із хореографії.

Вправа: самостійний вибір виконуваних хореографічних композицій, рефлексія (рефлексивне коло, маски). Технологія колективної діяльності: спільна діяльність дітей і дорослого. Робота в колективі, парами, індивідуально [18, с. 21].

Вправа: колективний твір хореографічних етюдів, танцювальний етюд «Буратіно». Ігрові технології: використання під час заняття ігор (сюжетні, рольові, навчальні, пізнавальні та ін.); створення різних ігрових ситуацій.

Вправа: танцювальний етюд «оркестр», ритмічна гра «вітер», ритмічна гра «пустотливі ручки». Вправи: використання вправ на розвиток різних груп м'язів. Комунікативні технології: взаємини між педагогом і дітьми на основі співпраці, рівноправності і взаєморозуміння. Взаємодія учнів під час навчального процесу. Вправа: рефлексія (рефлексивне коло). Прогнозовані результати заняття [23, с. 45]:

- оволодіння поняттями «мова ритміки» через темп, ритм в процесі виконання рухів;

- створення комфортної сприятливої атмосфери на занятті;

- домогтися емоційного відгуку на музику, уваги, спостережливості, вміння дітей аналізувати, зіставляти, виділяти головне;

- закріплювати вміння правильної постановки корпусу (вміння тримати спину);

- навчитися виконувати ритмічний малюнок (поєднання притопити і ударів);

- оволодіти навичками ритмічної ходьби.

Методи і форми контролю: спостереження, обговорення, порівняння, змагання, спільне виконання ритмічних етюдів. Інформаційно-методичне забезпечення: фортепіано, програвач, ілюстрації з теми.

Танцювальний етюд – завдання різнобічної розвивальної спрямованості. Це, по-перше, етюд на зразок вправи, спрямований на формування музично-рухового виконавства дітей – засвоєння техніки руху, уміння спілкуватися за допомогою пластики. По-друге, етюд як завдання творчої спрямованості – з інтерпретацією, імпровізацією. По-третє, етюд як фрагмент майбутнього твору, що має педантичну спрямованість. Таке поняття танцювального етюдів близьке поняттю «музично-рухова вправа», але більш широке, гнучке.

Танцювальний етюд «оркестр» (зображуємо гру на різних музичних інструментах – скрипці, барабані, трубі, піаніно і т.д.) Підйомна підлозі пальців по VI позиції (повільно – на 2 рахунки вгору, на 2 рахунки вниз, потім міняємо ритм – робимо рух на кожен рахунок).

Рух «велосипед», «ямка» (по VI позиції через високі підлозі пальці переходимо з однієї ноги на іншу, потім робимо маленькі присідання) [18, с. 22].

Нахили голови. Круговий рух плечима, махи відкритими руками. Рух руками «ножиці» великі і маленькі (великі – руху широкі, маленькі – руху з прискоренням темпу швидкі).

Ритмічна гра «вітер» (легкий вітерець – м'які похитування рук; сильний вітер – активні похитування рук з нахилом корпусу).

Вправа «пташки» (великі, маленькі).

Вправа «куля» (піднімаємо кулю і відпускаємо її в небо). Марш (з високим підйомом ніг і натягнутість стоп).

Маленькі присідання по VI позиції «Пружинка» (зі зміною темпу повільно – швидко). «Пружинка» по III позиції з розкриттям колін в сторони.

Повільне глибоке присідання «жаба» (по III позиції з розкриттям колін широко в сторони). Повільне глибоке присідання по VI позиції «стілчик».

Ритмічна гра «пустотливі ручки» (один хлопок – ховаємо руки за спину; два хлопки – ставимо руки на пояс; три бавовни – міняємо ритм і на два рахунки робимо три бавовни; чотири бавовни поєднуємо з притупуванням).

Стрибки на місці «коник» (по VI позиції, і з VI в II поз.). Рух по колу.

Танцювальний крок (гуляємо).

Крок «чапля» (з високим підйомом ніг назад). Крок з підскоком по колу.

Танцювальний етюд «буратіно». Уклін. («Рефлексивне коло»).

«Маски» (дітям пропонується зобразити мімікою свій настрій після заняття – радість, задоволення, здивування, байдужість, переляк – можна по залу розвісити картинки зі смайликами настрою і запропонувати дітям просто підійти до цих картинок) [18, с. 23].

Музично-рухові ігри в хореографічній діяльності дітей – переважно танцювального характеру. Наприклад, гра «Вигадай чобіток» або варіант гри «Котилася торба» містять не лише розучені танцювальні рухи, певні ігрові дії, фігури, а і танцювальну імпровізацію.

Музично-рухові забави використовуються на заняттях із бально-спортивних танців як музично-ритмічні завдання лаконічного образного змісту, що виступають для дитини у вигляді невеличкого ігрового фрагменту, де можна бавитися в уявній ситуації (наприклад, «Мир-миром», «Подай ручку», «Два маки»). Вони нагадують вправу, але порівняно з нею в забавах створюються умови для розважання дітей за чарівних обставин, для відчуття себе в певному образі для спілкування один з одним під впливом музики та із застосуванням нескладних рухів.

Пріоритетність ігрових обставин і виховного аспекту в музично-руховій

забаві дають можливість формувати у дітей танцювальні навички та уміння невимушено, у процесі привабливої для них «роботи» над створенням образу, виявленням ставлень одне до одного тощо. Для дітей дошкільного віку забави краще розробляти на пісенній основі (малі жанри). У такій забаві завдяки віршованій основі зміст стає яскравішим для дитини, а дії набувають більшої виразності.

Чим багатше арсенал методів і прийомів, якими володіє сучасний педагог, тим яскравіше і багатогранніше його майстерність, яка сприяє збагаченню соціальних навичок дитини, оскільки під час занять відбувається не тільки навчання хореографічним рухам, а й передача соціальних навичок та досвіду педагога дошкільнику.

Метою розробки занять для дітей дошкільного віку є розвиток пізнавального, фізичного, соціального потенціалу особистості, формування творчої активності, уяви, мовлення в процесі занять із танців. Розроблені методичні рекомендації з виховання дітей засобами бально-спортивного танцю містять ритмічні вправи та ігри з розвитку інтересу в дітей до бальних танців; розвитку музичності; удосконалення рухових якостей і вмінь (хореографічних навичок); розвитку хореографічно-творчих здібностей; пізнання в області хореографічного мистецтва.

Отже, підсумовуючи результати формувального етапу педагогічного дослідження, ми виділили такі напрями формування соціальних навичок у дітей старшого дошкільного віку: сприяння спілкуванню та взаємодії, емпатії та розуміння інших, навички комунікації, вироблення навичок вирішення конфліктів, саморегуляція та управління поведінкою.

До засобів бально-спортивного танцю, що ми використовували у процесі формування соціальних навичок у дітей старшого дошкільного віку належать:

- партнерська взаємодія;
- виразність та емоційна передача;
- танцювальні ігри на вираження почуттів;
- групові танцювальні номери;

- розвиток фізичної сили та гнучкості;
- навчання техніці та ритмічності;
- навчання співпраці та взаємодії.

Бально-спортивний танець володіє великим потенціалом для формування соціальних навичок, оскільки він включає в себе елементи співпраці, взаємодії та спільного творчого процесу. Такі заняття сприяють розвитку координації, емоційного інтелекту та важливих соціальних навичок, таких як сприйняття інших, взаєморозуміння та групова співпраця.

2.3. Педагогічні умови формування соціальних навичок у дошкільників у процесі занять бально-спортивними танцями

Науковці вважають, що для успішного формування соціальних навичок дітей дошкільного віку важливо створити сприятливі педагогічні умови, які багато в чому залежать від організації розвивального простору, залучення дітей до художньо-естетичної творчої діяльності з опорою на їхній власний досвід, знання, вміння, навички та психічні властивості. Однак останнім часом і психологи, і педагоги-практики констатують, що в освітній діяльності недооцінюється природа дитини, що має негативний вплив на розвиток і здоров'я дитини.

На прикінцевому етапі дослідження нами була проведена робота, метою якої було виявлення ефективності запропонованої методики щодо формування соціальних навичок у дітей старшого дошкільного віку засобами бально-спортивного танцю.

Аналіз наукових джерел із даного питання дозволяє переконатися, що на заняттях хореографією у дітей старшого дошкільного віку розвивається координація рухів, що сприяє швидшому розвитку розумових процесів дитини. Розучування танцювальних комбінацій вимагає від дитини осмислення, запам'ятовування послідовності рухів, уваги, зібраності, вміння точно

виконувати поставлені завдання у виконанні комбінацій, танцювальних композицій. Заняття хореографією допомагають формуванню у дітей моральних і духовних якостей, як почуття дружби і поваги до дітей по групі – виховується через парні і колективні танці; почуття поваги до педагогів, батьків, глядачів – виховується через вітальний і прощальний уклін; розвиток навичок культури охайності, акуратності в одязі, взутті і зачісці – виховується через спеціальний хореографічний одяг, взуття та зачіску; дисциплінованість і відповідальність в поведінці до всіх учасників навчального процесу.

Хореографічне мистецтво включає в себе завдання фізичного виховання і сприяє зміцненню здоров'я дітей, об'єднує фізичне виховання з моральним (виховання наполегливості, дисциплінованості, колективізму, почуття дружби, навичок культурної поведінки тощо).

Соціальне виховання через танець сприяє розвитку в дитині художніх і моральних якостей, творчих здібностей через розвиток емоційно-образного мислення; музичного смаку через танець з використанням класичних, народних, естрадних і дитячих музичних творів; естетичного смаку, любові до всього прекрасного – через слухання музики, перегляди балету, вистави, концерту; формування толерантності та поваги до різних національностей і національних традицій через різні народні танці [20, с. 43].

Однак, ураховуючи дослідження проблеми впливу бально-спортивних танців на формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку, більшість науковців акцентують на його ефективності за відповідних педагогічних умов. Так, виявлення комплексу педагогічних умов реалізації розробленої сучасними науковцями практикоорієнтованої моделі становлення хореографічних умінь у дітей старшого дошкільного віку зорієнтоване на вимоги, що висуваються сучасним суспільством до дошкільної освіти, тенденції зміни змісту дошкільної освіти в цілому, результати виявленої специфіки становлення хореографічних умінь у дітей дошкільного віку, результати констатуючого етапу проведення дослідно-пошукової роботи.

На основі аналізу теоретичних досліджень нами розроблено комплекс

педагогічних умов щодо формування соціальних навичок удітей дошкільного віку засобами бально-спортивного танцю, у складі яких ми виокремлюємо:

- урахування специфіки і різноманітності типів хореографічних занять;
- використання танцювального репертуару, заснованого на сюжетно-ігровому і образному принципі з урахуванням його художньо-виховної цінності, захопливості, доступності та відповідності віковим і гендерним особливостям;
- використання рухів різних напрямів хореографічного мистецтва (класичного, народного, історико-побутового, бального та сучасного танцю) для формування хореографічних умінь дошкільнят;
- використання системного застосування асоціативної хореографії;
- застосування хореографічного портфоліо як альтернативного способу оцінки хореографічних досягнень дошкільнят.

Розглянемо сутність комплексу педагогічних умов.

Врахування специфіки і різноманітності типів хореографічних занять. Основною формою організації дитячої танцювальної діяльності є хореографічне заняття, яке проводиться в межах гурткової роботи в закладі дошкільної освіти або під час хореографічної студії в закладі позашкільної освіти.

Хореографічне заняття ми розглядаємо як частину освітнього процесу, який може бути організований в обладнаному приміщенні – хореографічному класі, де протягом 25-35 хвилин відбувається вивчення музично-ритмічного матеріалу, тренувальних допоміжних вправ, елементів хореографічної абетки, закріплення музично-ритмічного матеріалу в грі, музикально-танцювальні імпровізації тощо.

Важливою умовою формування соціальних навичок є забезпечення розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку в процесі хореографічної діяльності.

Емоційність – виразність міміки і пантоміміки, вміння передавати в міміці, позі, жестах різноманітну гаму почуттів виходячи з музики і змісту

композиції (страх, радість, здивування, настороженість, захват, тривогу і т.д.), вміння висловити свої почуття не тільки в русі, але і в слові. Емоційні діти часто підспівують під час руху. У неемоційних дітей міміка бідна, рухи невиразні. Оцінюється цей показник за зовнішніми проявами (високий низький). При підрахунку підсумків цей параметр не враховується в середньому показнику [30, с. 43].

Емоційне самовираження дітей впливає за розвиток творчості. Творчі прояви – вміння імпровізувати під знайому і незнайому музику на основі освоєних на заняттях рухів, а також придумувати власні, оригінальні «па». Оцінка конкретизується залежно від віку і навченості дитини. творча обдарованість проявляється в особливій виразності рухів, нестандартності пластичних засобів і захопленості дитини самим процесом руху під музику [28, с. 4].

Увага – здатність не відволікатися від музики і процесу руху.

Високий (якщо дитина правильно виконує ритмічну композицію від початку до кінця самостійно).

середній (якщо виконує з деякими підказками).

низький (в разі великих труднощів у виконанні композиції через неухважність).

Пам'ять (здатність запам'ятовувати музику і рухи).

В даному виді діяльності проявляються різноманітні види пам'яті: музична, рухова, зорова. Як правило, дітям необхідно 6-8 повторень композиції разом з педагогом для запам'ятовування послідовності вправ. Це можна оцінити, як високий рівень. Якщо дитина запам'ятовує з 3-5 виконань по показу, то це середній рівень розвитку пам'яті. Нездатність запам'ятати послідовність рухів або потреба у великій кількості повторень (понад 10 разів) низький рівень.

Координація, спритність рухів – точність, спритність рухів, координація рук і ніг при виконанні вправ (в ходьбі, загальнорозвиваючих і танцювальних рухах); правильне поєднання рухів рук і ніг при ходьбі (а також і в інших

загальнорозвиваючих видах рухів) [25, с. 43].

Гнучкість, пластичність – м'якість, плавність і музикальність рухів рук, рухливість суглобів, гнучкість хребта, що дозволяють виконувати нескладні акробатичні вправи (рибка, напівшпагаті).

Хореографія – це синтетичний вид діяльності, в основі якого лежить музика, а руху висловлюють музичний образ і конкретизують основні засоби музичної виразності. Тому заняття хореографією, як невід'ємна частина соціального виховання та формування потрібних соціальних навичок удітей дошкільного віку, перш за все, спрямовані на розвиток музикальності. Отже, музикальність буде, є одним з критеріїв виховання дошкільнят. Цей критерій виражається наступними показниками [14, с. 34]:

- емоційна чуйність (вербальна і рухова);
- вміння висловлювати в русі характер музики;
- здатність розрізняти жанр музичного твору і висловлювати це у відповідних танцювальних рухах.

Безсумнівно, що заняття хореографією ведуть за собою розвиток рухових якостей і умінь (хореографічні навички), розвиток здатності передавати в танці музичний образ, використовуючи певні види рухів. Тому рухові якості і вміння (хореографічні навички) є наступним критерієм занять бально-спортивними танцями соціального виховання дошкільників. Даним критерієм відповідають такі показники [15, с. 43]:

- різні види бігу;
- різні стрибкові рухи;
- імітаційні рухи;
- танцювальні рухи;
- вміння орієнтуватися в просторі.
- різні види ходьби;

Отже, розвиток творчих здібностей може бути ще одним критерієм соціального виховання дошкільнят. Його визначають такі параметри [17, с. 54]:

- вміння складати нескладні танцювальні рухи і їх комбінації;

- вміння виконувати знайомі рухи в ігрових ситуаціях й імпровізаціях;
- розвиток уяви, фантазії, вміння знаходити свої, оригінальні рухи для вираження характеру музики;

- вміння оцінювати свої творчі прояви і давати оцінку іншим дітям.

Заняття хореографією збагачують знання дітей новими поняттями і спеціальною термінологією, які долучають їх до мистецтва хореографії, і дозволяють дітям відчувати себе частиною особливого танцювального світу. Отже, пізнання в галузі хореографічного мистецтва – це критерій соціального виховання дошкільників. Цей критерій виражається наступними показниками [7, с. 15]:

- 1) знання спеціальної термінології певних хореографічних позицій і рухів знання з області історії танцю (назви танців, країна походження, особливості костюма);

- 2) знання з області видів хореографічного мистецтва (балет, народний танець, бальний танець, сучасний танець, спортивний танець і т.д.).

Слід зазначити, що в основі хореографічних занять із дітьми дошкільного віку лежить безпосередній інтерес дитини до самого процесу руху під музику, його позитивного ставлення до таких занять, які викликають радісне почуття успіху, руху вперед, прояв творчого початку, вираженого в танцювальній імпровізації під музику. Тому інтерес до хореографічного мистецтва теж є критерієм соціального виховання. Цей критерій виражається наступними показниками: бажання займатися хореографією; застосування отриманих знань, умінь і навичок в повсякденному житті.

У зв'язку з цим, можна зробити висновок, що ефективність розроблених методичних рекомендацій забезпечується комплексом психолого-педагогічних умов, необхідних для формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку, раціонально організованих у просторі й часі, які сприяють включенню дитини в активну пізнавальну діяльність і забезпечує розвиток її естетичного сприймання, уяви, музично-ритмічних здібностей, комунікативних навичок, стимулює прояв самостійності, ініціативності, творчості в опануванні

освітнього змісту бально-спортивних танців.

Отже, ми виділили такі педагогічні умови формування соціальних навичок через бально-спортивний танець:

- позитивна та сприйнятлива атмосфера. Сприяння позитивному сприйняттю. Забезпечення позитивного та відкритого середовища, де діти можуть вільно виражати свої емоції та ідеї;

- похвала та підтримка. Акцент на похвалі за зусилля та досягнення, що стимулює позитивний досвід участі у танцювальних заняттях;

- врахування індивідуальних особливостей;

- гнучкість методів навчання. Врахування різних темпераментів, рівнів фізичної активності та ритму;

- індивідуальний підхід. Сприяння розвитку індивідуальних талантів та робота над зонами розвитку кожної дитини;

- стимулювання взаємодії та комунікації;

- групові танцювальні проекти. Спільна робота над танцювальними номерами, що вимагає взаємодії та обміну ідеями;

- танцювальні ігри на розвиток спілкування. Використання ігор, що стимулюють обговорення та спілкування між дітьми;

- розвиток емпатії та розуміння почуттів;

- рольові ігри в танці. Включення сценаріїв, де діти можуть виражати різні почуття та емоції через танець;

- розвиток співпраці та взаємодопомоги.

- вправи, що вимагають спільних зусиль.

- створення об'ємних досвідів, участь у виставах та концертах, забезпечення можливості дітям виступати перед публікою та ділитися своїми творчими досягненнями.

Ці педагогічні умови сприяють не лише розвитку соціальних навичок, а й створюють стимулююче та навіть викликаюче середовище, де діти можуть відчувати радість від танцю та взаємодії з іншими.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та вирішення проблеми соціальних навичок у виховання дітей дошкільного віку засобами хореографічного мистецтва. Результати теоретичного дослідження засвідчили досягнення мети, вирішення поставлених завдань і дозволили сформулювати наступні висновки:

1. Досліджувана проблема є предметом наукового аналізу значної кількості досліджень, більшість яких визначають формування соціальних навичок як багатогранний процес цілеспрямованого впливу із чуттєвою основою, який передбачає систематичний розвиток сприйняття прекрасного, соціальних почуттів, уявлення; залучення до мистецьких видів діяльності; формування основ естетичного смаку і здатності виявляти емоційно-ціннісне ставлення до життєвих явищ і творів мистецтва; розвиток художньо-творчих здібностей дошкільнят. До соціальних навичок належать здатність уважно слухати інших, спілкуватися з ними, розуміти їх емоції та потреби, вміння співпрацювати, вирішувати конфлікти.

2. Визначено і схарактеризовано хореографію як засіб формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку. З'ясовано, що хореографічне мистецтво, будучи за своєю природою синтетичним видом мистецтва, тісно пов'язане з музикою (супровід), літературою (сюжетна основа), декоративно-прикладним мистецтвом (костюм, декорації, реквізит), сприяє розвитку емоційно-почуттєвої сфери, розвитку соціальних навичок, естетичних почуттів, ініціативної, творчої активності, інтересу до мистецьких видів діяльності, художнього смаку, виробленню в дітей правильної постави, спритності та витонченості рухів.

3. З'ясовано, що дошкільний вік є сенситивним періодом для засвоєння соціального досвіду. Такі вікові особливості, як емоційна чуйність, допитливість, здатність до наслідування, вразливість – створюють сприятливі

умови для формування особистості як суб'єкта соціально-ціннісних ставлень. Пізнавши красу в процесі хореографічної діяльності і мистецької творчості, дитина здатна глибше відчувати прекрасне у всіх його проявах: мистецтві, навколишньому житті. Художній смак завдяки емоційно-ціннісному ставленню дитини до об'єктів краси стає більш тонким, соціальні оцінки до навколишнього життя та творів мистецтва – більш зрілими, що стверджує хореографію як потужний засіб формування соціальних навичок дітей дошкільного віку.

4. На констатувальному етапі експериментального дослідження розроблено критерії, показники і рівні формування соціальних навичок у дітей старшого дошкільного віку згідно з її компонентною структурою. Критеріями та показниками в ході дослідження визначено: музичність; рухові якості і вміння (хореографічні навички); розвиток хореографічно-творчих здібностей; пізнання в області хореографічного мистецтва; інтерес до хореографічного мистецтва. Рівнями соціальних навичок у дітей старшого дошкільного віку засобами бально-спортивного танцю визначено: високий, середній і низький. Визначені критерії, показники та рівні дозволили дослідити стан формування соціальних навичок у дітей старшого дошкільного віку контрольної групи (КГ) і експериментальної групи (ЕГ) хореографічної студії Будинку Культури ім. Т.Г. Шевченка «Мотор Січ» Запорізької міської ради Запорізької області, який показав низькі показники високого рівня в ЕГ і в КГ і високу кількість дітей з низьким рівнем ЕГ та КГ, що, на наш погляд, пояснюється недостатньою ефективністю освітнього процесу і необхідністю запровадження системи методів і прийомів з формування соціальних навичок у дітей старшого дошкільного віку, яка б позитивно вплинула на вирішення означеної проблеми.

5. На формувальному етапі педагогічного дослідження розроблено програму формування соціальних навичок у дітей старшого дошкільного віку з обґрунтуванням запровадженої системи ритмічних вправ та ігор з формування соціальних навичок у дітей старшого дошкільного віку, яка за своїм змістом складається з хореографічних етюдів, ритмічних ігор, музично-рухових вправ,

музично-рухових забав, ігрових прийомів, ігрових вправ, ігрових ситуацій, спрямованих на розвиток інтересу в дітей до бально-спортивних танців; розвиток музичності; удосконалення рухових якостей і вмінь (хореографічних навичок); розвиток хореографічно-творчих здібностей; пізнання в області хореографічного мистецтва.

6. Визначено педагогічні умови формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку засобами бально-спортивного танцю: позитивна та сприйнятлива атмосфера, похвала та підтримка, врахування індивідуальних особливостей, гнучкість методів навчання, індивідуальний підхід, стимулювання взаємодії та комунікації, групові танцювальні проекти, танцювальні ігри на розвиток спілкування, розвиток емпатії та розуміння почуттів, рольові ігри в танці, розвиток співпраці та взаємодопомоги, вправи, що вимагають спільних зусиль, створення об'ємних досвідів.

Отже, дослідження засвідчує ефективне вирішення проблеми формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку засобами хореографічного мистецтва, мету роботи досягнуто.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березова Г. О. Хореографічна робота з дошкільнятами. Київ: Муз. Україна, 1999. 204 с.
2. Березова Г. А. Класичний танець в дитячих хореографічних колективах. Київ: Муз. Україна, 1999. 259 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: навч.-метод. Видання. Київ: Либідь, Україна, 2003. 280 с.
4. Бондаренко Л. А. Ритміка і танець у 1-4 класах загальноосвітньої школи. Київ: Муз. Україна, 1992. 158 с.
5. Бубнова Ю. Готовність майбутніх учителів хореографів до професійної діяльності. Донецьк: Вид-во ДонНУ, 2010. 21-27 с.
6. Василенко К. Лексика українського народно-сценічного танцю. Київ: Мистецтво, Україна, 1998. 282 с.
7. Василенко К. Ю. Лексика українського народно-сценічного танцю: навч. посібник для ін-тів культури. 3-тє вид., доп. і перероб. Київ: Мистецтво, Україна, 1996. 494 с.
8. Верховинець В. М. Весняночка: методичні пояснення до дитячих ігор з співом для дітей дошкільного віку і для молодших дітей трудової школи. Київ: Держвид. Україна, 1995. 90 с.
9. Верховинець В. М. Теорія українського народного танцю. Київ: Муз. Україна, 1990. 150 с.
10. Ветлугина Н. Художня творчість і дитина. Миколаїв: Україна, 1997. 453 с.
11. Вишневський О. Теоритичні основи сучасної української педагогіки. Донецьк: Коло, Україна, 2006. 604 с.
12. Волкова Н. П. Педагогіка: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавничий центр «Академія», Україна, 2001. 576 с.
13. Гамезо М. В. Старший дошкільник і молодший школяр: психодіагностика і

- корекція розвитку. Віниця: Модек, Україна, 1998. 256 с.
14. Голдрич О. С. Хореографія. Львів: Край, Україна, 2003. 246 с.
 15. Гуменюк А. І. Народне хореографічне мистецтво України. Київ: Вид-во АПН УРСР, 1993. 235 с.
 16. Дитяча хореографія: програма та навчально-методичне забезпечення хореографічної діяльності дітей від 3 до 7 років: навчально-методичний посібник: 2-ге видання без змін / А. Шевчук. Київ: Шкільний світ, 2011. 128 с.
 17. Про дошкільну освіту: Закон України від 06.09.2001 р. № 2628-III. Дата оновлення: 12.03.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#> (дата звернення: 17.03.2017).
 18. Запорожец А. В. Педагогічні та психологічні проблеми всестороннього розвитку підготовки до школи старших дошкільників. Тернопіль: Україна, 2009. С. 37-42.
 19. Зязюн І. Соціальний досвід особи. Формування і сфери виявлення. Київ : Вищ. шк., Україна, 1996. 174 с.
 20. Калинчук О. В. Роль і місце занять з хореографії в соціальному вихованні молодших школярів. Мистецтво в сучасній школі : проблеми, пошуки. Випуск IV / За загальною редакцією професора М. В. Вовка Івано-Франківськ, 2010. 324 с.
 21. Комаровська О. Музика, театр, хореографія у позаурочний час. Київ: Шкільний світ, Україна, 2005. С.13-18.
 22. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти. Київ: Освіта. Україна, 1996. 90 с.
 23. Ленська Т. Г. Методичні основи хореографії. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, Україна, 2007. 248 с.
 24. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання та навчання: навчальний посібник. Харків: ОВС, Україна, 2004. 400 с.
 25. Мартиненко О. В. Розкриття творчого потенціалу дошкільнят виразними засобами хореографічного мистецтва. Херсон: Палітра педагога. Україна,

1999. С. 20-32.
26. Мартиненко О. В. Педагогічні умови формування хореографічних умінь дітей 5-6 років в дошкільних установах. Бердянськ: Бердянський держ. педагогічний ун-т, Україна, 2005. 246 с.
 27. Мартиненко О. В. Хореографічна робота в дошкільній практиці сьогодення. Бердянськ: БДПІ, Україна, 2000. С. 77-82.
 28. Мартиненко Е. В. Педагогічні умови формування хореографічних вмінь у дітей 5-6 літнього віку в дошкільних установах. Бердянськ: Бердянський держ. педагогічний ун-т, Україна, 2005. 246 с.
 29. Шумейко О. А. Соціальне виховання та естетична культура в системі духовного розвитку студентів. Харків: Україна, 2014. 312 с.
 30. Diane Jarmolow (Author), Brandee Selck. Teach Like a Pro / The Ultimate Guide for Ballroom Dance Instructors Paperback. New York, London: New York Press, 2016. 16 p.
 31. Read Books Ltd. Teaching Ballroom Dancing – The Class Method. Washington. Washington Press, 2016. 66 p.
 32. Peggy D. Ballroom Dancing (Teach Yourself) Paperback Imperial Society Of Teachers Of Dancing. New York; London: New York University Press, 2019. 43 p.